

METODOLOGIA

DE DOCUMENTARE ȘI RAPORTARE
A SITUAȚIEI CURENTE PRIVIND
TORTURA ȘI ALTE RELE TRATAMENTE
ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Victor ZAHARIA

Chișinău, 2014

Această publicație apare în cadrul proiectului „Consolidarea capacității ONG-urilor din Republica Moldova de documentare și raportare a situației curente privind tortura și alte rele tratamente”, implementat de către Institutul de Reforme Penale, cu sprijinul Programului de Drept al Fundației Soros-Moldova. Opiniile exprimate în această publicație aparțin autorilor și nu reflectă neapărat poziția Fundației

Autor:

Victor ZAHARIA,

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
director IRP

*Ediția a fost consultată cu expertul internațional Arman DANIELYAN,
President of Civil Society Institute Armenia, membru al Subcomitetului ONU privind
Prevenirea Torturii și Alte Pedepse sau Tratamente Crude, Inumane ori Degradante (SPT)*

Coordonator:

Ceslav PANICO, Institutul de Reforme Penale

Editura: Cartea Juridică
Copertă și machetare: Adriana Mirza
Redactor: Eugenia Chiosa

ISBN 978-9975-3003-2-2
343.255(478)=135.1=111
Z 18

© Toate drepturile asupra publicației sunt rezervate Institutului de Reforme Penale (IRP).
Atât publicația, cât și fragmente din ea nu pot fi reproduse fără indicarea sursei.

CUPRINS

I. INTRODUCERE	7
II. DOMENII DE INTERES	10
1. Măsurile legislative, administrative și judiciare de prevenire și combatere a torturii	
1.1 Legislația Republicii Moldova privind interdicția absolută a faptelor de tortură și altor rele tratamente	10
1.2 Măsurile legislative de prevenire și combatere a torturii	11
1.3 Măsurile administrative de prevenire și combatere a torturii	11
1.4 Măsurile judiciare de prevenire și combatere a torturii	11
1.5 Garanțiile fundamentale privind prevenirea și combaterea torturii	12
2. Educația privind interdicția absolută a torturii și altor rele tratamente	
2.1 Educația antitortură a polițiștilor	13
2.2 Educația antitortură a angajaților sistemului penitenciar	15
2.3 Educația antitortură a lucrătorilor medicali	16
3. Funcționalitatea instrumentelor de prevenire a torturii și altor rele tratamente	
3.1 Avocatul Poporului	17
3.2 Mecanismul național de prevenire a torturii (Consiliul pentru prevenirea torturii)	19
3.3 Comisiile locale de monitorizare a locurilor de detenție	20
4. Măsurile non-judiciare de prevenire și combatere a torturii	
4.1 Investigațiile disciplinare interne în cadrul organelor afacerilor interne	21
4.2 Investigațiile disciplinare interne în cadrul sistemului penitenciar	22
4.3 Examinarea plângerilor privind activitatea în cadrul instituțiilor psihiatrice	23
5. Urmărirea penală și judecarea cazurilor de tortură	
5.1 Urmărirea penală în cauze de tortură	23
5.2 Judecarea cauzelor de tortură	24

6. Asistența victimelor actelor de tortură	
6.1 Asistența juridică a victimelor actelor de tortură	25
6.2 Asistența medicală a victimelor actelor de tortură	25
6.3 Asistența psihologică și alte servicii de suport pentru victimele actelor de tortură	26
7. Situația curentă privind tortura și alte rele tratamente	
7.1 Instituțiile subordonate Ministerului Afacerilor Interne	27
7.2 Instituțiile penitenciare	30
7.3 Instituțiile psihiatrice	32
7.4 Grupurile vulnerabile: copii, femei, cetățeni străini, persoane cu probleme de sănătate mentală sau fizică, minorități sexuale, migranți, victime ale infracțiunilor	35
III. PROCESUL DE DOCUMENTARE ȘI RAPORTARE A SITUAȚIEI CURENTE PRIVIND TORTURA ȘI ALTE RELE TRATAMENTE	37
1. Planificarea procesului de documentare și raportare a situației curente privind tortura și alte rele tratamente	37
2. Procesul propriu-zis de documentare a situației curente privind tortura și alte rele tratamente	38
3. Întocmirea și valorificarea raportului „situația curentă privind tortura și alte rele tratamente în Republica Moldova”	41
Anexa nr. 1 Chestionar pentru șeful instituției de detenție	47
Anexa nr. 2 Chestionar pentru șeful izolatorului de urmărire penală	49
Anexa nr. 3 Repere pentru interviul cu angajații izolatorului de urmărire penală	50
Anexa nr. 4 Repere pentru interviul cu angajații instituției penitenciare	51
Anexa nr. 5 Elemente ale fișei de observare a condițiilor de detenție în izolatoarele de urmărire penală	52
Anexa nr. 6 Elemente ale fișei de observare a condițiilor de detenție în penitenciare	56
Anexa nr. 7 Repere pentru interviul cu persoanele deținute	61
Anexa nr. 8 Repere pentru interviul cu persoanele deținute preventiv	62
Anexa nr. 9 Repere pentru interviul cu persoanele condamnate la privațiune de libertate	64
Anexa nr. 10 Repere pentru interviul cu rudele persoanelor deținute	66
Anexa nr. 11 Indicatorii de evaluare complexă a activității școlii-internat pentru copii și adolescenți	68

METHODOLOGY FOR DOCUMENTING AND REPORTING THE CURRENT SITUATION OF TORTURE AND OTHER ILL-TREATMENTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

I. INTRODUCTION	73
II. AREAS OF INTEREST	76
1. Legislative, administrative and judicial measures for preventing and combating torture	
1.1 Provisions of Moldovan legislation on the absolute interdiction of acts of torture and other ill-treatments	76
1.2 Legislative measures for preventing and combating torture	77
1.3 Administrative measures for preventing and combating torture	77
1.4 Judicial measures for preventing and combating torture	78
1.5 Fundamental Safeguards for Preventing and Combating Torture	78
2. Education about the absolute interdiction of torture and other ill-treatments	
2.1 Anti-torture education of police officers	80
2.2 Anti-torture education of penitentiary system staff	81
2.3 Anti-torture education of medical workers	82
3. Functionality of tools for preventing torture and other ill-treatments	
3.1 The Ombudsman	83
3.2 National Mechanism for Prevention of Torture (Council for Prevention of Torture)	85
3.3 Local commissions for monitoring detention sites	86
4. Non-judicial measures for preventing and combating torture	
4.1 Internal disciplinary investigations within internal affairs bodies	87
4.2 Internal disciplinary investigations within the penitentiary system	88
4.3 Examination of complaints about the work in psychiatric institutions	89
5. Criminal investigation and trial of cases of torture	
5.1 Criminal investigation of cases of torture	89
5.2 Trial of torture cases	90
6. Assistance to victims of torture	
6.1 Legal assistance to victims of torture	91
6.2 Medical assistance to the victims of torture	91

6.3 Psychological assistance and other support services for the victims of torture	93
7. Current situation of torture and other ill-treatments	
7.1 Institutions subordinated to the Ministry of Interior	93
7.2 Penitentiary institutions	96
7.3 Psychiatric institutions	98
7.4 Vulnerable groups: children, women, foreign citizens, persons with mental or physical health problems, sexual minorities, migrants, victims of crimes	101
III. THE PROCESS OF DOCUMENTING AND REPORTING OF THE CURRENT SITUATION OF TORTURE AND OTHER ILL-TREATMENTS	103
1. Planning of the process of documenting and reporting of the current situation of torture and other ill-treatments	103
2. The process itself of documenting the current situation of torture and other ill- treatments	104
3. Elaboration and practical application of the report “current situation on torture and other ill-treatments in republic of Moldova”	107

I. INTRODUCERE

NECESITATE

În ultimii câțiva ani în Republica Moldova au fost depuse multiple eforturi pentru diminuarea incidenței fenomenului de tortură, altor rele tratamente și reducerea impunității. Deși sursele oficiale sunt tentate în a prezenta o reducere considerabilă a cazurilor de tortură, în practică acest flagel continuă a fi atestat, iar sistemul organelor de drept și al instanțelor de judecată nu prezintă garanții incontestabile ale luptei cu impunitatea. În asemenea context, este important ca organizațiile societății civile să documenteze situația curentă în țară, prezentând informații obiective și credibile factorilor de decizie naționali și internaționali pentru consolidarea eforturilor de combatere a fenomenului torturii și a impunității pentru faptele de tortură.

Documentarea situației privind tortura și alte rele tratamente este un proces ce semnifică colectarea de informații după o anumită metodă, așa încât această informație să fie cât mai obiectivă, completă și să permită a fi valorificată ulterior. Documentarea implică o multitudine de aspecte, inclusiv cercetarea, colectarea de informații referitor la cazuri individuale și presupuse încălcări ale drepturilor anumitei persoane, colectarea informațiilor de suport și a unor date din surse neoficiale, solicitarea de informații și acte, confruntarea de date, analiza de cauze, sistematizarea de tendințe, generalizarea contextului, formularea concluziilor și prioritizarea recomandărilor, prezentarea și argumentarea acțiunilor ce urmează a fi întreprinse, monitorizarea implementării și acțiuni de sporire a impactului etc.

Deși este parte inalienabilă a mandatului unor organizații ale societății civile, în prezent capacitatea acestor ONG-uri din Republica Moldova de a colecta și analiza date, formula și utiliza rapoarte privind situația curentă în domeniul prevenirii și combaterii torturii este limitată. Aceasta este demonstrat și de faptul că toate rapoartele credibile pe țară în domeniu au fost elaborate în mare parte de către sau cu implicarea unor resurse umane externe. Combaterea impunității

presupune implicarea resurselor umane naționale, inclusiv locale și cooperarea cu instituțiile publice în vederea aplicării efective a prevederilor legale privind prevenirea și combaterea torturii și impunității pentru actele de tortură.

Elementele și principiile generale ale Metodologiei de documentare a situației privind tortura și alte rele tratamente au fost formulate de SPT (Subcomitetul ONU pentru Prevenirea Torturii), CAT (Comitetul ONU Împotriva Torturii) și CPT (Comitetul European pentru Prevenirea Torturii). Pentru a putea fi aplicate de organizațiile naționale, aceste principii urmează a fi reflectate într-un instrumentar specific (conform prevederilor legale și practicilor naționale de implementare).

SCOPUL

Prezenta Metodologie a fost elaborată de Institutul de Reforme Penale în cadrul Proiectului „Consolidarea capacității ONG-urilor din Republica Moldova de documentare și raportare a situației curente privind tortura și alte rele tratamente”, implementat de Institutul de Reforme Penale, cu suportul Fundației Soros-Moldova.

Prin această lucrare, IRP urmărește să *consolideze capacitățile* ONG-urilor din Republica Moldova de documentare și raportare a situației curente privind tortura și alte rele tratamente, *ceea ce ar determina reducerea incidenței fenomenului torturii, altor rele tratamente și a impunității pentru aceste fapte.*

STRUCTURA METODOLOGIEI

Pentru a avea aplicabilitate practică, *Metodologia de documentare și raportare a situației curente privind tortura și alte rele tratamente în Republica Moldova* include o parte *introdactivă*, *domeniile de interes* și *procedura de documentare și raportare*, precum și *anexe* ce pot fi utilizate în procesul de monitorizare a respectării drepturilor omului în locurile de detenție.

MODALITATEA DE UTILIZARE

Prezenta Metodologie poate fi utilizată de organizațiile societății civile din Republica Moldova, dar și de instituțiile publice, precum Oficiul Avocatului Poporului, Consiliul pentru Prevenirea Torturii, Secția combatere a torturii a Procuraturii Generale a Republicii Moldova, Direcțiile securitate internă a De-

partamentului Instituții Penitenciare și a Ministerului Afacerilor Interne.

Este cert că unele instituții ar putea aplica doar anumite elemente ale Metodologiei, în funcție de domeniul de interes. În acest sens, subliniem că, pentru a avea un tablou complet, *este important ca informația să fie colectată și valorificată cu referire la toți indicatorii incluși în Metodologie (domeniile de interes).*

Această lucrare este doar un punct de inițiere în procesul de documentare și raportare a situației curente privind tortura și alte rele tratamente. Totodată, în funcție de nivelul de disponibilitate a informațiilor și resurselor, unele elemente urmează a fi adaptate fără a devia de la scopul inițial – informarea obiectivă, completă și bine documentată.

II. DOMENII DE INTERES

Există o varietate de aspecte ce au relevanță în contextul documentării și raportării situației curente privind tortura și alte rele tratamente în Republica Moldova. Deoarece informația urmează a fi bine sistematizată, având un grad adecvat de detaliere și fiind necesar de a asigura că nu este prea generală, dar nici prea detaliată cu cazuri individuale, propunem ca documentarea să vizeze următoarele aspecte¹.

1. MĂSURI LEGISLATIVE, ADMINISTRATIVE ȘI JUDICIARE DE PREVENIRE ȘI COMBATERE A TORTURII

1.1 Legislația Republicii Moldova privind interdicția absolută a faptelor de tortură și altor rele tratamente

La acest compartiment urmează a fi identificată lista de acte internaționale în domeniul prevenirii și combaterii torturii la care Republica Moldova este parte (inclusiv data ratificării/intrării în vigoare), precum și dacă au fost formulate rezerve la anumite prevederi din aceste acte internaționale.

Ulterior se va analiza modul în care legislația Republicii Moldova incriminează faptele de tortură și tratament inuman sau degradant, care sunt pedepsele stabilite pentru aceste fapte și dacă există anumite limitări legislative care ar permite ca făptuitorii să rămână nepedepsiți (de exemplu, în virtutea termenului redus de prescripție de atragere la răspundere penală, posibilitatea suspendării condiționate a urmăririi penale, posibilitatea suspendării executării pedepsei în privința făptuitorilor) etc. Atunci când este analizată compatibilitatea prevederilor legislative interne cu cele internaționale, urmează a se face referință în mod special la constatări oficiale (de exemplu, avize ale experților Consiliului

¹ Prezenta Metodologie nu include particularitățile raportării situației curente în instituțiile de detenție a militarilor, copiilor (precum orfelinate, școli speciale etc.) sau bătrânilor (aziluri etc.).

Europei, rapoarte ale instituțiilor internaționale de monitorizare a respectării tratatelor internaționale).

În cazul în care este declanșat un proces efectiv de modificare a legislației în domeniul prevenirii și combaterii torturii, trebuie precizat și acest lucru, specificând perspectiva din care urmează a fi modificată legislația.

1.2 Măsurile legislative de prevenire și combatere a torturii

Spre deosebire de compartimentul precedent, în acesta urmează a se analiza prevederile legale care preîntâmpină sau determină diminuarea incidenței fenomenului torturii, inclusiv:

- prevederile Constituției Republicii Moldova;
- principiile pertinente din Codul de Procedură Penală, Codul Contravențional și Codul de Executare;
- reglementările specifice din legislație privind reținerea (temeiurile, procedura, durata și încetarea acesteia, drepturile pe care le are persoana reținută, obligațiile administrației locului de detenție), arestarea preventivă (temeiurile, procedura, durata și încetarea acesteia, drepturile pe care le are persoana arestată, obligațiile administrației locului de detenție), executarea pedepsei privative de libertate (analiza succintă a politicii penale, drepturile pe care le are persoana condamnată la privațiune de libertate, obligațiile administrației locului de detenție, alternativele care există la detenție). În cadrul analizei, urmează a se identifica aspectele specifice ce se referă la procesul penal și la cel contravențional, precum și la categorii de subiecți, precum minori, femei. Totodată, se va da o apreciere a clarității și suficienței reglementării.

1.3 Măsurile administrative de prevenire și combatere a torturii

Din perspectiva măsurilor administrative, se vor analiza angajamentele instituțiilor publice în activitatea cărora există risc sporit de tortură de a preveni și combate acest flagel. În acest scop, se vor analiza și prezenta sumar documentele de politici (planuri de acțiuni, strategii în domeniu) destinate să eficientizeze lupta cu fenomenul torturii și impunitatea, să consolideze capacitatea instituțiilor în prevenirea și combaterea torturii.

1.4 Măsurile judiciare de prevenire și combatere a torturii

Se vor analiza succint, sub aspectul prevenirii în general, reglementările legale

și practica de implementare a acestora privind:

- atribuțiile procurorului în cadrul urmăririi penale (în special, controlul asupra legalității reținerii persoanei, controlul legalității acțiunilor procesuale efectuate de organul de urmărire penală, excluderea din dosar a unor probe obținute cu încălcări ale legislației);
- controlul judiciar al procedurii prejudiciare și încheierea interlocutorie a instanței de judecată (altfel spus, ce prevede legea și ce fac efectiv judecătoria atunci când în procesul examinării cauzelor sunt formulate alegeri de tortură și alte rele tratamente). De asemenea, se vor examina prevederile legale și practica efectivă de admitere a probelor obținute prin aplicarea violenței, amenințărilor sau a altor mijloace de constrângere, prin violarea drepturilor și libertăților persoanei.

NB: urmărirea penală și judecarea cauzelor de tortură vor fi analizate într-un compartiment distinct.

1.5 Garanțiile fundamentale privind prevenirea și combaterea torturii

Există mai multe garanții care pot favoriza prevenirea și combaterea torturii și altor rele tratamente. În raport vor fi documentate și indicate cele mai importante dintre acestea.

1.5.1 Dreptul la apărător

Din această perspectivă urmează a fi analizate: de când persoana are dreptul la apărător și admiterea apărătorului; cercul de subiecți ce au dreptul la asistență juridică garantată de stat; asistența juridică pentru dosarul de bază (ca acuzat) și referitor la situația în detenție; asistența juridică pentru acuzați și pentru cei condamnați; drepturile și obligațiile apărătorului și calitatea serviciilor juridice prestate.

1.5.2 Examinarea medicală

Este important a reflecta asupra modalității în care este organizată examinarea medicală în locurile de detenție; cine este supus examinării medicale și când (examinarea medicală obligatorie la fiecare intrare și ieșire din locul de detenție; frecvența examinării medicale); drepturile și obligațiile medicului și ale pacientului; prezența altor persoane la examinarea medicală; evidența, inclusiv registrele; secretul medical, limitele și excepțiile acestuia; calitatea examinării medicale, dar și independența personalului medical în general; dreptul la

examinare medicală independentă, accesul și costurile pentru asemenea examinare medicală; obligația medicilor de a sesiza organele în caz de alegații de tortură și interacțiunea cu aceste organe. Deoarece organizarea examinării medicale în diferite instituții de detenție se face în mod diferit, pentru fiecare instituție se vor analiza separat itemii indicați mai sus.

1.5.3 Dreptul de a informa rudele, terții despre faptul și locul reținerii

Atât în cadrul procesului penal, cât și al celui contravențional, urmează a analiza dreptul la înștiințarea despre reținere; modalitatea de realizare a acestui drept; posibilitatea de amânare a înștiințării și, în mod special, practica de aplicare a prevederilor legislației. De asemenea, situațiile specifice (de exemplu, în privința minorilor, străinilor) se vor reflecta separat.

1.5.4 Mecanismul de depunere a plângerilor

Se va analiza în mod sintetizat, pentru fiecare categorie de instituții ce asigură detenția persoanelor (detaliile se vor reflecta în pct.4): cercul de subiecți ce pot depune plângeri; aspectele ce pot fi invocate în plângeri; cenzurarea corespondenței și limitele acesteia; instituțiile abilitate să examineze plângeri referitor la drepturile deținuților; procedura de examinare și rezultatul examinării plângerilor; posibilitatea de a contesta răspunsul; problemele cele mai des invocate în plângeri; funcționalitatea mecanismului și eventualele limitări (inclusiv logistice, de exemplu, costurile) în depunerea plângerilor.

2. EDUCAȚIA PRIVIND INTERDICȚIA ABSOLUTĂ A TORTURII ȘI ALTOR RELE TRATAMENTE

Acest compartiment presupune analiza modalității în care angajații organelor de drept (polițiști, angajați ai sistemului penitenciar) și alți profesioniști (lucrătorii medicali din sistemul penitenciar și comisariatele de poliție, medicii de profil psihiatric și somatic) sunt instruiți referitor la prevenirea și combaterea torturii. Educația antitortură a procurorilor, judecătorilor, avocaților, medicilor legiști se va reflecta în compartimentele ulterioare.

2.1 Educația antitortură a polițiștilor

În ceea ce privește educația antitortură a polițiștilor (în special a celor care mențin ordinea publică, care desfășoară urmărirea penală), se va analiza:

- *curriculumul de instruire inițială a polițiștilor și se va identifica dacă aces-*

ta conține cursuri specifice destinate formării unei atitudini de protecție a drepturilor omului și de combatere a torturii. De asemenea, se va identifica în ce măsură subiectul este integrat în alte discipline (ex. Dreptul Constituțional; Protecția Juridică a Drepturilor Omului; Jurisprudența CtEDO; Dreptul Procesual Penal; Dreptul Penal; Dreptul Contravențional; Dreptul Polițienesc; Tactica și Teoria Polițienească etc.). Este important de a reține: atitudinile adecvate referitor la protecția drepturilor omului și de toleranță zero față de tortură se formează nu doar în cadrul unei discipline separate, dar în cadrul tuturor disciplinelor predate și activităților extracurriculare desfășurate cu și pentru polițiști și viitorii polițiști;

- *curriculumul de instruire continuă a polițiștilor* și similar se va identifica dacă acesta conține cursuri specifice privind protecția drepturilor omului și de combatere a torturii. De asemenea, se va identifica în ce măsură subiectul este integrat și în cadrul altor discipline (ex. Drept Constituțional; Protecția Juridică a Drepturilor Omului; Jurisprudența CtEDO; Drept Procesual Penal; Drept Penal; Drept Contravențional; Drept Polițienesc; Tactica și Teoria Polițienească etc.) sau în tematica agendelor de instruire continuă a polițiștilor. O atenție sporită se va acorda *suficienței instruirii* (număr suficient de ore; participarea tuturor/anumitor categorii de polițiști, inclusiv a managerilor; periodicitatea acestora) și *calității instruirii* (metodele utilizate; calitatea materialelor didactice și instructive; disponibilitatea materialelor de suport; adaptarea instruirii la necesitățile beneficiarilor; impactul instruirii sau, cel puțin, estimarea calității instruirii din punctul de vedere al rezultatelor acesteia). De asemenea, trebuie de reținut că dacă polițiștii nu dispun de suficiente abilități profesionale (ex. de audiere, de acumulare a probelor etc.), aceștia, probabil, vor încerca să ajungă la recunoașterea vinovăției, inclusiv prin tortură și alte rele tratamente;
- *activitățile extracurriculare desfășurate cu și pentru polițiști și viitorii polițiști* la subiectul prevenirea și combaterea torturii (instruiri, competiții dedicate, buletine informative etc.). Aici vor fi specificați subiecții care organizează aceste activități (inclusiv dacă se implică și alte instituții publice, precum procuratura, sistemul penitenciar, mecanismele de protecție a drepturilor omului, organizațiile societății civile etc.); pertinența pentru activitatea polițienească; frecvența activităților;
- *suportul metodic oferit polițiștilor*, în special în ce măsură instrucțiunile și recomandările oferite pentru activitatea profesională promovează toleranța zero față de tortură.

În context sau separat, se va indica dacă instruirea și activitățile extracurriculare se desfășoară în baza unui cadru regulatoriu (ex: ordin, plan de instruire; dacă sunt specificați responsabilii de organizare; dacă este luată în considerare participarea la instruirea continuă și în activitățile extracurriculare; cerințele față de formatori etc.).

2.2 Educația antitortură a angajaților sistemului penitenciar

În ceea ce privește educația antitortură a angajaților sistemului penitenciar, se vor analiza:

- *curriculumul de instruire inițială a angajaților sistemului penitenciar* și se vor identifica în cadrul acestuia cursurile ce contribuie la formarea unei atitudini de protecție a drepturilor omului și de combatere a torturii. În acest context, se va reflecta asupra categoriilor de noi angajați care urmează aceste cursuri, numărul de ore destinat subiectelor antitortură. Urmează a analiza și în ce măsură subiectul este integrat în alte discipline (ex. referitor la utilizarea forței fizice și mijloacelor speciale);
- *curriculumul de instruire continuă a angajaților sistemului penitenciar* și se va identifica dacă acest curriculum include cursuri specifice privind protecția drepturilor omului și combaterea torturii. De asemenea, se va identifica în ce măsură subiectul este integrat și în cadrul altor discipline sau în tematica agendelor de instruire continuă a angajaților din sistemul penitenciar. Atenție sporită se va acorda *suficienței* (număr suficient de ore; participarea la instruire a tuturor/anumitor categorii de angajați ai sistemului penitenciar, inclusiv a managerilor; periodicitatea) și *calității instruirii* (metodele utilizate; calitatea materialelor didactice și instructive; disponibilitatea materialelor de suport; adaptarea instruirii la necesitățile beneficiarilor; impactul instruirii sau cel puțin estimarea calității acestui proces din punctul de vedere al rezultatelor instruirii). De asemenea, trebuie de reținut că, în cazul în care angajații sistemului penitenciar nu vor cunoaște bine situațiile și modalitatea de aplicare a forței fizice și mijloacelor speciale, aceasta poate direcționa la aplicarea practicilor vicioase de exces;
- *activitățile extracurriculare desfășurate cu și pentru angajații sistemului penitenciar* la subiectul prevenirea și combaterea torturii (instruiri, competiții dedicate, buletine informative etc.). Aici urmează a fi specificați actorii care organizează aceste activități (inclusiv dacă se implică și alte instituții publice, precum procuratura, poliția, mecanismele de protecție

- a drepturilor omului, organizațiile societății civile etc.); relevanța pentru activitatea în cadrul sistemului penitenciar; frecvența activităților;
- *suportul metodic oferit angajaților sistemului penitenciar*, în special în ce măsură instrucțiunile și recomandările oferite pentru activitatea profesională promovează toleranța zero față de tortură.

În context sau separat, se va indica dacă instruirea și activitățile extracurriculare se desfășoară în baza unui cadru regulatoriu (ex: ordin, plan de instruire; dacă sunt specificați responsabilii de organizare; este luată în considerare participarea la instruirea continuă și în activitățile extracurriculare; cerințe față de formatori etc.).

2.3 Educația antitortură a lucrătorilor medicali

Lucrătorii medicali din locurile de detenție au un rol decisiv în documentarea primară a actelor de tortură și altor rele tratamente. Din asemenea considerente, în acest compartiment urmează a analiza dacă lucrătorii din locurile de detenție au urmat anumite cursuri specifice care contribuie la înțelegerea rolului pe care îl au în prevenirea și combaterea torturii și, în mod special, referitor la modalitatea de identificare a consecințelor fizice și psihice ale torturii (conform Protocolului de la Istanbul) și de interacțiune cu organele de drept și de protecție a drepturilor omului (mai ales, organele procuraturii, mecanismul național de prevenire a torturii și Avocatul Poporului).

Astfel, se vor analiza spectrul de cursuri urmate (dacă există), periodicitatea (la admiterea în funcție sau la un anumit interval de timp, frecvența), suficiența (numărul de ore, dacă au fost implicați toți lucrătorii medicali din locurile de detenție), calitatea instruirii (organizatorii, disponibilitatea materialelor, metodele de instruire utilizate, eventual evaluarea calității dacă a fost efectuată), suportul metodic oferit specialiștilor (materialele didactice, instrucțiuni sau recomandări metodice).

3. FUNCȚIONALITATEA INSTRUMENTELOR DE PREVENIRE A TORTURII ȘI ALTOR RELE TRATAMENTE

În acest compartiment se va reflecta asupra funcționalității instrumentelor care au misiunea de a preveni actele de tortură și alte rele tratamente, precum instituția Avocatul Poporului, mecanismul național de prevenire a torturii (Consiliul pentru prevenirea torturii) și comisiile locale de monitorizare a locurilor de detenție. Nu se va reflecta în acest compartiment activitatea instituțiilor de combatere a torturii, precum investigațiile disciplinare interne sau urmărirea penală și judecarea cauzelor de tortură.

3.1 Avocatul Poporului

La acest compartiment se va reflecta asupra:

- corespunderii instituției cu Principiile de la Paris privind Statutul Instituțiilor Naționale (în special, din perspectiva independenței și garanțiilor independenței);
- reglementarea legală a atribuțiilor instituției (în Constituție, Lege sau regulament), inclusiv a celor de prevenire a torturii (sunt specificate expres, clar, suficient);
- independența funcțională și garanțiile de independență; termenul mandatului și temeiurile de încetare a mandatului; mecanismele de evitare a conflictului de interese; existența unui cod etic;
- reglementarea accesului în locurile de detenție; accesul efectiv în toate locurile de detenție și în orice loc al instituției de detenție, în orice timp al zilei; reglementarea accesului angajaților și experților oficiului Avocatului Poporului în locurile de detenție conform legii și practica de aplicare a reglementărilor legale;
- obligația de a oferi informații Avocatului Poporului, reglementări privind protecția surselor de informare, modalitatea de asigurare a confidențialității și de evitare a represiunilor;
- elaborarea unui plan de activitate, planurilor de dezvoltare a capacităților, strategiilor de parteneriat și comunicare cu publicul;
- instrumentele utilizate, inclusiv programele de promovare a drepturilor omului (grupuri țintă, frecvența), examinarea sesizărilor (petiționarii și

- categoriile de plângeri, rezultatul examinării); vizite în locurile de detenție (spectrul de instituții vizitate, frecvența, reacții, rezultatul activității);
- metodologia de efectuare a vizitelor (este reglementată/aprobată; modul de determinare a locurilor ce urmează a fi vizitate; vizite anunțate și vizite ad-hoc; reglementarea și posibilitatea efectivă de a avea interviuri confidențiale cu deținuții; reglementarea procedurii de a evita/reacționa la represiile asupra deținuților sau altor persoane care au comunicat cu oficiul Avocatului Poporului); revizuirea regulată a metodologiei;
 - implicarea în elaborarea actelor normative și documentelor de politici ce vizează detenția și tratamentul persoanelor deținute (cum este organizat procesul, nivelul de acceptare a recomandărilor);
 - nivelul de asigurare cu resurse umane, nivelul de calificare a personalului, diversitatea experiențelor personalului (ex. juriști, experți în domeniul drepturilor omului, medici, psihologi etc.; asigurarea echilibrului gender și de reprezentare a minorităților); instruirea personalului;
 - nivelul de asigurare cu resurse (spații, mijloace auto, echipament, personal de suport etc.); autonomia financiară și modalitatea de gestionare a resurselor;
 - modalitatea de implementare a recomandărilor (există o modalitate prestabilă de adresare a recomandărilor, regularitatea prezentării rapoartelor per vizită și recomandărilor, monitorizarea modalității de implementare, implementarea recomandărilor de către cei vizați și cooperarea cu Avocatul Poporului în implementarea recomandărilor);
 - întocmirea și prezentarea rapoartelor anuale de activitate și rapoartelor tematice (proceduri de prezentare, cercul de destinatari);
 - accesibilitatea publică (ex. ore de primire, linii telefonice etc.), responsabilitatea publică, eficiența și indicatorii utilizați pentru măsurarea progresului în prevenirea torturii;
 - cooperarea cu Consiliul pentru prevenirea torturii (inclusiv claritatea în roluri diferite) și mecanismele internaționale de protecție a drepturilor omului și alte instituții; parteneriate locale.

3.2 Mecanismul național de prevenire a torturii (Consiliul pentru prevenirea torturii)

La acest compartiment urmează a analiza:

- corespunderea în general a instituției și mandatului acesteia cu exigențele stabilite în Protocolul Opțional al Convenției ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante (vezi conceptul de prevenire a torturii², exigențele față de mecanismul național de prevenire a torturii și recomandările adresate³). Reprezintă de fapt un sumar la aspectele ce urmează;
- specificarea clară a mandatului în Constituție, legi și alte acte normative; nivelul de înțelegere a mandatului și rolului preventiv de către membrii Consiliului pentru prevenirea torturii;
- independența funcțională și garanțiile de independență; termenul mandatului și temeiurile de încetare a mandatului; mecanismele de evitare a conflictului de interese; existența unui cod etic;
- reglementarea accesului în locurile de detenție; accesul efectiv în toate locurile de detenție și în orice loc al instituției de detenție, în orice timp al zilei;
- obligația de a oferi informații mecanismului național de prevenire a torturii, reglementări privind protecția surselor de informare, modalitatea de asigurare a confidențialității și de evitare a represiviunilor;
- elaborarea unui plan de activitate; planurilor de dezvoltare a capacităților; strategiilor de parteneriat și comunicare cu publicul;
- metodologia de efectuare a vizitelor (este reglementată/aprobată; modul de determinare a locurilor ce urmează a fi vizitate; vizite anunțate și vizite ad-hoc; reglementarea și posibilitatea efectivă de a avea interviuri confidențiale cu deținuții; reglementarea procedurii de a evita/reacționa la represiviile asupra deținuților sau altor persoane care au comunicat cu echipele de monitorizare); revizuirea regulată a metodologiei;
- implicarea în elaborarea actelor normative și documentelor de politici ce vizează detenția și tratamentul persoanelor deținute (cum este organizat

² <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/ConceptPrevention.htm>

³ http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/spt_visits.htm

- procesul, nivelul de acceptare a recomandărilor);
- nivelul de asigurare cu resurse umane (inclusiv personal dedicat funcției preventive), nivelul de calificare a personalului, diversitatea experiențelor personalului (ex. juriști, experți în domeniul drepturilor omului, medici, psihologi etc.; asigurarea echilibrului gender și de reprezentare a minorităților); instruirea personalului;
 - nivelul de asigurare cu resurse (spații, mijloace auto, echipament, personal de suport etc.); autonomia financiară și modalitatea de gestionare a resurselor;
 - modalitatea de implementare a recomandărilor (există o modalitate prestabilă de adresare a recomandărilor, regularitatea prezentării rapoartelor per vizită și recomandărilor, obligația instituțiilor de a examina recomandările și de a intra în dialog pentru implementarea recomandărilor, monitorizarea modalității de implementare, implementarea recomandărilor de către cei vizați);
 - întocmirea și prezentarea rapoartelor anuale de activitate și rapoartelor tematice (proceduri de prezentare, cercul de destinatari);
 - stabilirea mecanismului național de prevenire a torturii în termen de un an de la intrarea în vigoare a OPCAT; modalitatea de instituire (proces public, transparent și participativ);
 - cooperarea cu mecanismele internaționale de protecție a drepturilor omului (în special, SPT) și alte instituții; parteneriate locale.

3.3 Comisiile locale de monitorizare a locurilor de detenție

La acest compartiment urmează a analiza:

- specificarea rolului în prevenirea și combaterea torturii; specificarea mandatului în acte normative;
- modalitatea de formare;
- reglementarea accesului în locurile de detenție și accesul efectiv în locurile de detenție în orice loc al instituției de detenție și în orice timp al zilei;
- obligația de a oferi informații comisiilor locale de monitorizare a locurilor de detenție, reglementări privind protecția surselor de informație, modali-

tatea de asigurare a confidențialității și de evitare a represiunilor;

- metodologia de efectuare a vizitelor (este reglementată/aprobată; modul de determinare a locurilor ce urmează a fi vizitate; vizite anunțate și vizite ad-hoc; reglementarea și posibilitatea efectivă de a avea interviuri confidențiale cu deținuții); revizuirea regulată a metodologiei;
- funcționalitatea comisiilor locale de monitorizare a locurilor de detenție (inclusiv nivelul de asigurare cu resurse umane, informaționale, materiale și financiare);
- modalitatea de formulare și implementare a recomandărilor, întocmirea și prezentarea rapoartelor anuale de activitate, răspunsul autorităților la recomandările acestor comisii;
- cooperarea cu mecanismele naționale de protecție a drepturilor omului (în special, cooperarea cu Consiliul pentru prevenirea torturii și cu Avocatul Poporului.

4. MĂSURI NON-JUDICIARE DE PREVENIRE ȘI COMBATERE A TORTURII

În acest compartiment urmează a analiza investigațiile disciplinare interne și examinarea plângerilor ca instrumente manageriale care contribuie la buna funcționare a organelor de drept și instituțiilor de detenție și prin aceasta contribuie la prevenirea și combaterea torturii.

4.1 Investigațiile disciplinare interne în cadrul organelor afacerilor interne

Pentru sistemul organelor afacerilor interne, se va analiza:

- reglementările legale privind investigațiile disciplinare interne;
- responsabilii de investigațiile disciplinare interne și independența funcțională a lor;
- competența (spectrul de probleme ce pot fi examinate);
- modalitatea de sesizare (inclusiv gradul de informare a potențialilor petiționari);

- atribuțiile funcționale (solicitarea de informații, posibilitatea de a solicita materiale referitor la cauză, verificarea celor invocate în plângeri/sesizări);
- procedura de examinare a plângerilor, sesizărilor și durata acesteia;
- potențiale măsuri (ex. suspendarea din funcție) și sancțiunile posibile;
- conexiunea între măsurile non-judiciare (investigațiile disciplinare interne) și judiciare (pornirea urmăririi penale) de combatere a torturii;
- date statistice privind numărul de plângeri și aspectele invocate, rezultatele investigațiilor disciplinare interne și categoriile de sancțiuni aplicate;
- furnizarea datelor despre investigațiile disciplinare interne către publicul general;
- eficiența investigațiilor disciplinare interne.

4.2 Investigațiile disciplinare interne în cadrul sistemului penitenciar

Pentru sistemul penitenciar, se vor analiza:

- reglementările legale privind investigațiile disciplinare interne;
- responsabilii de investigațiile disciplinare interne și independența funcțională a lor;
- competența (spectrul de probleme ce pot fi examinate);
- modalitatea de sesizare (inclusiv gradul de informare a deținuților; posibilități logistice de depunere a plângerilor);
- atribuțiile funcționale (solicitarea de informații, posibilitatea de a solicita materiale referitor la cauză, verificarea celor invocate în plângeri/sesizări);
- procedura de examinare a plângerilor, sesizărilor și durata acesteia;
- potențiale măsuri (ex. suspendarea din funcție) și sancțiuni posibile;
- conexiunea între măsurile non-judiciare (investigațiile disciplinare interne) și judiciare (pornirea urmăririi penale) de combatere a torturii;
- date statistice privind numărul de plângeri și aspectele invocate, rezultatele investigațiilor disciplinare interne și categoriile de sancțiuni aplicate;

- furnizarea datelor despre investigațiile disciplinare interne către publicul general;
- eficiența investigațiilor disciplinare interne.

4.3 Examinarea plângerilor privind activitatea în cadrul instituțiilor psihiatrice

Se vor analiza pentru instituțiile psihiatrice (spitalele de psihiatrie și internatele psiho-neurologice):

- cadrul legal privind mecanismul de depunere a plângerilor;
- subiecții autorizați să depună plângeri și gradul de informare referitor la mecanismul de plângeri;
- spectrul de probleme ce poate fi invocat în plângeri;
- autoritățile responsabile de examinarea plângerilor;
- procedura de examinare a plângerilor;
- datele statistice privind numărul de plângeri depuse, examinate și rezultatele examinării;
- funcționalitatea mecanismului de depunere a plângerilor.

5. URMĂRIREA PENALĂ ȘI JUDECAREA CAZURILOR DE TORTURĂ

5.1 Urmărirea penală în cauze de tortură

În acest compartiment se vor analiza:

- modalitatea de sesizare privind cazurile de tortură, tratament inuman sau degradant (inclusiv posibilitatea de sesizare din oficiu); evidența sesizărilor;
- instituția competentă de a exercita urmărirea penală; capacitatea profesională (specializarea; instruirea, inclusiv suficiența și calitatea instruirii, similar pct. 2.1; suportul metodic), independența și responsabilitatea procurorilor;
- particularitățile începerii, desfășurării și terminării urmăririi penale în cauze de tortură, tratament inuman sau degradant;

- probele și mijloacele de probă; dispunerea și efectuarea expertizei medico-legale: organizarea expertizei medico-legale, calificarea personalului (instruirea, inclusiv suficiența și calitatea instruirii, similar pct.2.1; suportul metodic) și calitatea constatărilor /rapoartelor de expertiză;
- tratamentul victimei torturii în cadrul urmăririi penale, sensibilitatea față de nevoile speciale ale victimei torturii și atitudinea procurorilor față de victimele torturii;
- date statistice privind: numărul de plângeri/sesizări; spectrul de probleme invocate în plângeri/sesizări; numărul de cauze inițiate; numărul de cauze trimise în judecată;
- asigurarea caracterului eficient, efectiv, multilateral și complet, prompt și transparent al urmăririi penale în cauze de tortură; deficiențe de investigare a cauzelor de tortură și alte rele tratamente.

5.2 Judecarea cauzelor de tortură

În acest compartiment se vor analiza:

- sensibilitatea sistemului judiciar în problema torturii (independența; capacitatea profesională, inclusiv instruirea judecătorilor);
- sarcina probațiunii privind neaplicarea torturii;
- particularitățile judecării cauzelor de tortură;
- protecția victimei torturii pe parcursul judecării cauzei;
- protecția martorilor infracțiunii de tortură și tratamente inumane sau degradante;
- remediile civile pentru victima torturii (acțiunea civilă în procedura penală și acțiunea civilă separată: modalitatea de intentare, cerințele ce pot fi incluse în acțiunea civilă, cheltuielile de judecată, practica judecătorească națională);
- date statistice privind: numărul de cauze examinate; spectrul de sancțiuni aplicat și accesibilitatea acestor date pentru publicul larg.

6. ASISTENȚA VICTIMELOR ACTELOR DE TORTURĂ

În acest compartiment urmează a analiza categoriile de asistență de care beneficiază victima torturii, inclusiv asistența juridică, asistența medicală și serviciile de suport.

6.1 Asistența juridică a victimelor actelor de tortură

În acest compartiment se vor analiza:

- prevederile legale privind asistența juridică a victimelor infracțiunii și prevederile legale specifice privind asistența juridică a victimelor torturii;
- asistența juridică în bază de contract și asistența juridică garantată de stat;
- cercul de subiecți ce poate beneficia de asistența juridică garantată de stat și prevederile specifice privind asistența juridică garantată de stat a victimelor actelor de tortură;
- subiecții autorizați să acorde asistență juridică victimelor actelor de tortură;
- procedura de acordare a asistenței juridice victimelor actelor de tortură;
- calitatea asistenței juridice acordate (sensibilitatea avocaților privind problema torturii și altor rele tratamente; selectarea avocaților; instruirea avocaților, suficiența și calitatea instruirii; suportul metodologic pentru avocați; monitorizarea calității asistenței juridice acordate);
- date statistice privind numărul de persoane care au beneficiat de asistență juridică garantată de stat în calitate de victimă a torturii.

6.2 Asistența medicală a victimelor actelor de tortură

În acest compartiment se vor analiza:

- examinarea medicală (sinteza celor constatate la compartimentul 1.5.2) și asistența medicală;
- cadrul normativ-juridic privind asistența medicală a potențialelor victime ale torturii (în mod special, pentru persoanele reținute, arestate și condamnate la sancțiuni privative de libertate). Se va reflecta asupra prevederilor legilor, actelor normative, dar, în mod special, ordinele Ministerului Sănătății referitor la subiect;

- cercul de subiecți ce poate beneficia de asistență medicală;
- persoanele autorizate să acorde asistență medicală, inclusiv accesibilitatea serviciilor medicilor din afara instituțiilor de detenție (procedură, costuri etc.);
- procedura de acordare a asistenței medicale (modalitatea de solicitare, termenul și modalitatea de acordare, evidența, inclusiv registrele);
- drepturile și responsabilitățile medicului și ale pacientului în cadrul acordării asistenței medicale;
- calitatea serviciilor de asistență medicală și mecanismele de asigurare a calității (plângeri, mecanisme de evaluare a calității serviciilor);
- asistența medicală de urgență și ordinară;
- rolul și constrângerile de activitate ale profesioniștilor cu obligații duble (față de pacient și angajator);
- documentarea medicală a torturii: reglementarea obligației de documentare, instruirea lucrătorilor medicali, disponibilitatea resurselor, procedura de documentare, deficiențele în activitate;
- servicii de asistență medicală pentru victima recunoscută a torturii: disponibilitatea, cercul de potențiali beneficiari și condițiile de acces, subiecții autorizați să acorde asemenea asistență.

6.3 Asistența psihologică și alte servicii de suport pentru victimele actelor de tortură

În acest compartiment se vor analiza:

- reglementările legale privind serviciile de asistență psihologică și alte servicii de suport pentru victimele actelor de tortură;
- categoriile de servicii disponibile (spectrul de servicii; categoriile de beneficiari; subiecții ce acordă aceste servicii; condițiile de accesibilitate; calitatea serviciilor și corespunderea nevoilor beneficiarilor);
- datele statistice privind numărul de beneficiari ai acestor servicii;
- serviciile de suport (psihologic, social, financiar etc.) pentru familiile victimelor torturii (dacă există).

7. SITUAȚIA CURENTĂ PRIVIND TORTURA ȘI ALTE RELE TRATAMENTE

Dacă capitolele anterioare presupun analiza prevederilor legale și situația de facto privind măsurile legislative, administrative și judiciare adoptate pentru prevenirea și combaterea torturii, în acest capitol se va analiza incidența torturii în instituțiile de detenție din Republica Moldova.

7.1 Instituțiile subordonate Ministerului Afacerilor Interne

În acest compartiment se vor analiza:

- cadrul normativ-juridic de activitate al instituțiilor de detenție din cadrul poliției (izolatoarele de detenție provizorie); principiile de activitate stabilite;
- reglementările legale privind categoriile de persoane și temeiurile de deținere în custodia poliției; indicațiile privind cine nu trebuie să fie deținut în aceste instituții;
- locurile de detenție (număr de instituții, număr de celule, număr de locuri; aprobarea capacității; nivelul de ocupare); statistica dezagregată referitor la numărul deținuților pe categorii: sex, vârstă, cetățeni străini etc.;
- amplasarea izolatoarelor: clădiri/subsoluri;
- evidența deținuților (registrele). Registrele trebuie să conțină informații referitor la identitatea persoanei deținute, temeiul detenției, timpul plasării și eliberării în/din instituție; acuratețea ținerii registrelor;
- detenția separată a diferitor categorii de deținuți;
- informarea deținuților la sosire, accesul la actele normative privind condițiile de detenție;
- condițiile de detenție (suprafața alocată; pat și lenjerie de pat, curățenia și frecvența schimbării lenjeriei de pat; dotarea celulelor; iluminare; ventilație; temperatura și umiditatea; prezența insectelor și rozătoarelor);
- igiena (posibilitatea și frecvența de a face baie/duș; curățenia în încăperi) și condițiile sanitare (veceu, lavoar (în celulă, în încăpere, în afară));
- asigurarea cu apă potabilă și hrană (cantitatea, calitatea, varietatea și frecvența; cerințe alimentare speciale);

- examinarea și asistența medicală (frecvența examinării medicale; procedura de acordare a asistenței medicale: modalitatea de solicitare și de răspuns la solicitări; nivelul de asigurare cu medicamente; personalul antrenat: nivelul de profesionalism și instruirea, drepturile și responsabilitățile medicului și ale personalului medical, independența personalului medical; registrele de evidență a examinării și asistenței medicale acordate; modalitatea de transfer în spitale generale);
- activitățile zilnice (spectrul de activități oferite, inclusiv munca, educația, odihna și activitățile religioase; activitățile în celulă și în afara celei; plimbarea);
- contactul cu lumea exterioară (vizite, corespondență, convorbiri telefonice);
- izolarea anumitor deținuți (temeiurile, procedura, cine ia decizia, posibilitatea de a contesta decizia de izolare și asistența acordată pentru aceasta; examinarea medicală înainte, în timpul și după izolare; statistica referitor la numărul de sancțiuni cu izolarea);
- utilizarea forței fizice și a mijloacelor speciale (inclusiv tipul și durata aplicării acestora; proporționalitatea intervențiilor; examinarea medicală a persoanelor; înregistrarea utilizării mijloacelor speciale; informarea administrației instituției de detenție);
- angajații (număr prevăzut, număr efectiv, nivelul de pregătire profesională; relațiile dintre angajați și deținuți; nivelul de motivare: salariu, pachet social, condiții de muncă, asigurarea securității personale);
- tratamentul general al deținuților și atmosfera în locurile de detenție: reacția la solicitările și plângerile deținuților, inclusiv numărul de adresări referitor la aceeași problemă, calitatea și durata reacției la aceste solicitări; atitudinea față de deținuți, în baze statutare sau ca față de „criminali înrăiți”; respectarea vieții private și intimității deținuților, inclusiv modalitatea de acces în celulă; tolerarea elementelor de subcultură și de „control” al unor deținuți asupra altora; modalitatea de reacționare a administrației locului de detenție la automutilări, conflicte între deținuți; felul în care sunt soluționate problemele cotidiene, inclusiv la inițiativa administrației locului de detenție (ex. respectarea nu doar a criteriilor de separare a deținuților, dar și plasarea în celulă; violența fizică din partea personalului, practici, urme vizibile, reacții, explicații etc.);

- măsuri specifice de prevenire și combatere a torturii (ex. camere video; verificarea regulată a izolatoarelor; procedura de depunere a plângerilor, ușor și fără impedimente, fără persecutări ulterioare; modalitatea de informare a deținuților despre posibilitatea de adresare a cererilor și plângerilor, ce informație primesc persoanele la momentul plasării în locurile de detenție, în ce formă o recepționează și dacă este accesibil conținutul acestor informații etc.);
- represiunile (orice act sau omisiune din partea autorităților ce ar duce la aplicarea unor sancțiuni persoanei sau unei organizații care au comunicat celor care vizitează locurile de detenție anumite informații veridice sau false ori cauzarea oricărui alt prejudiciu acestor indivizi sau organizații. Deci, trebuie de reflectat dacă au fost asemenea situații și dacă au fost luate măsuri de prevenire și combatere a lor);
- incidența torturii: numărul de sesizări; metodele de tortură invocate; numărul de cazuri înregistrate; măsurile judiciare și non-judiciare întreprinse;
- analiza cauzelor torturii și tratamentului inuman și degradant, factorii care contribuie la aceasta (ex. indice de descoperire; presiune politică asupra activității poliției; corupția și estorcarea banilor; transferuri regulate dintr-o instituție de detenție în alta; evidența defectuoasă a reținerilor, rețineri nedocumentate, evidența defectuoasă a deținuților; lipsa unui examen medical independent; calitatea proastă a asistenței juridice; lipsa unui mecanism funcțional de monitorizare a locurilor de detenție; admiterea probelor obținute prin tortură; arhitectura instituțiilor de detenție; mijloacele financiare alocate etc.).

Separat, se va reflecta referitor la:

- transportarea persoanei din momentul reținerii de facto către inspectoratul de poliție și locul de deținere;
- metodele de investigare a infracțiunilor utilizate de către poliție, actele de violență și abuz în timpul audierii în cadrul urmăririi penale sau în afara acesteia, locul desfășurării acestor audieri și modalitatea de verificare/monitorizare a acestor locuri;
- transportarea deținuților (mijloacele de transport și condițiile de transportare, mijloacele speciale utilizate la transportare).

7.2 Instituțiile penitenciare

În acest compartiment se vor analiza:

- cadrul normativ-juridic de activitate al instituțiilor penitenciare; principiile de activitate stabilite;
- reglementările legale privind categoriile de persoane și temeiurile de deținere în aceste instituții;
- locurile de detenție (număr de instituții, număr de celule, număr de locuri; aprobarea capacității; nivelul de ocupare); amplasarea instituțiilor; statistica dezagregată referitor la numărul deținuților pe categorii de sex, vârstă, % străinilor;
- evidența deținuților (registrele). Registrele trebuie să conțină informații referitor la identitatea persoanei deținute, temeiul detenției, timpul plasării și eliberării în/din instituție; acuratețea ținerii registrelor;
- detenția separată a diferitor categorii de deținuți;
- informarea deținuților la sosire, accesul la actele normative privind condițiile de detenție;
- condițiile de detenție (suprafața alocată; pat și lenjerie de pat, curățenia și frecvența schimbării lenjeriei de pat; dotarea celulelor; iluminare; ventilație; temperatura și umiditatea; prezența insectelor și rozătoarelor);
- igiena (posibilitatea și frecvența de a face baie/duș; curățenia în încăperi) și condițiile sanitare (veceu, lavoar (în celulă, în încăpere, afară));
- asigurarea cu apă potabilă și hrană (cantitatea, calitatea, varietatea și frecvența; cerințe alimentare speciale);
- activitățile zilnice (spectrul de activități oferite, inclusiv munca, educația, odihna și activitățile religioase; activitățile în celulă și în afara celulei; plimbarea);
- examinarea și asistența medicală (frecvența examinării medicale; procedura de acordare a asistenței medicale: modalitatea de solicitare și de răspuns la solicitări; nivelul de asigurare cu medicamente și echipament medical; personalul antrenat: nivelul de profesionalism, instruirea, drepturile și responsabilitățile medicului și ale personalului medical, independența per-

sonalului medical; registrele de evidență a examinării și asistenței medicale acordate; modalitatea de transfer în spitale generale);

- contactul cu lumea exterioară (vizitele, varietatea acestora și condițiile de realizare; corespondența, convorbirile telefonice: cenzurarea și limitele acesteia, costurile implicate; recepționarea pachetelor și coletelor);
- utilizarea forței fizice și a mijloacelor speciale (inclusiv tipul și durata aplicării acestora; examinarea medicală a persoanelor; înregistrarea utilizării mijloacelor speciale, temeiul și proporționalitatea; informarea administrației instituției de detenție);
- procedurile disciplinare, inclusiv spectrul de abateri și sancțiuni disciplinare ce pot fi aplicate, modalitatea de aplicare a acestora, posibilitatea deținutului de a explica poziția sa. În mod special, izolarea anumitor deținuți (temeiurile, procedura, cine ia decizia, posibilitatea de a contesta decizia de izolare și asistența acordată pentru aceasta; examinarea medicală înainte, în timpul și după izolare; condițiile de detenție în izolatorul disciplinar, condițiile materiale și regimul; statistica referitor la numărul de sancțiuni, inclusiv cu izolarea);
- angajații (număr prevăzut, număr efectiv, nivelul de pregătire profesională; relațiile dintre angajați și deținuți; nivelul de motivare: salariu, pachet social, condiții de muncă, asigurarea securității personale);
- tratamentul general al deținuților și atmosfera în locurile de detenție: reacția la solicitările și plângerile deținuților, inclusiv numărul de adresări referitor la aceeași problemă, calitatea și durata reacției la aceste solicitări; atitudinea față de deținuți, în baze statutare sau ca față de „criminali înrăiți”; respectarea vieții private și intimității deținuților, inclusiv modalitatea de acces în celule/dormitoare; tolerarea elementelor de subcultură și de „control” al unor deținuți asupra altora; modalitatea de reacționare a administrației locului de detenție la automutilări, conflicte între deținuți; felul în care sunt soluționate problemele cotidiene, inclusiv la inițiativa administrației locului de detenție (ex: respectarea nu doar a criteriilor de separare a deținuților, dar și plasarea în celule; violența fizică din partea personalului, practici, urme vizibile, reacții, explicații etc.);
- măsuri specifice de prevenire și combatere a torturii (ex. camere video; verificarea regulată a instituțiilor de către managementul superior: frecvența, procedura, rezultate; procedura de depunere a plângerilor, ușor și fără imped-

imente, fără persecutări ulterioare; modalitatea de informare a deținuților despre posibilitatea de adresare a cererilor și plângerilor, ce informație obțin persoanele la momentul plasării în locurile de detenție, în ce formă o recepționează și dacă este accesibil conținutul acestor informații etc.;

- represiunile (orice act sau omisiune din partea autorităților ce ar duce la aplicarea unor sancțiuni persoanei sau unei organizații care au comunicat celor care vizitează locurile de detenție anumite informații veridice sau false ori cauzarea oricărui alt prejudiciu acestor indivizi sau organizații. Deci, trebuie de reflectat dacă au fost asemenea situații și dacă au fost luate măsuri de prevenire și combatere a lor);
- incidența torturii: numărul de sesizări; metodele de tortură invocate; numărul de cazuri înregistrate; măsurile judiciare și non-judiciare întreprinse;
- analiza cauzelor torturii, tratamentului inuman și degradant și factorii care contribuie la aceasta (ex. corupția și estorcarea banilor; incapacitatea profesională; lipsa unui examen medical independent; calitatea proastă a asistenței juridice; lipsa unui mecanism funcțional de monitorizare a locurilor de detenție; arhitectura instituțiilor de detenție; mijloacele financiare alocate etc.).

7.3 Instituțiile psihiatrice

În acest compartiment se vor analiza:

- cadrul normativ-juridic de activitate al instituțiilor psihiatrice (spitalele de psihiatrie și internatele psihoneurologice); principiile de activitate stabilite;
- reglementările legale privind categoriile de persoane și temeiurile de internare în aceste instituții (internarea/spitalizarea cu și fără liberul consimțământ; procedura și participanții la procedură; asistența acordată persoanelor în procesul de examinare); procedura de declarare a incapacității persoanei (inclusiv dreptul la apărare);
- numărul de instituții, numărul de saloane, numărul de locuri; aprobarea capacității; nivelul de ocupare; amplasarea instituțiilor; statistica dezagregată referitor la numărul persoanelor spitalizate/internate pe categorii de: sex, vârstă, % străinilor;
- evidența persoanelor (registrele). Registrele trebuie să conțină informații

referitor la identitatea persoanei, temeiul internării/spitalizării, timpul plasării în instituție; acuratețea ținerii registrelor; confidențialitatea datelor;

- cazarea separată a diferitor categorii de persoane;
- informarea persoanelor la sosire, accesul la actele normative referitor la condițiile de cazare;
- condițiile de cazare (suprafața alocată; pat și lenjerie de pat, curățenia și frecvența schimbării lenjeriei de pat; dotarea saloanelor; iluminare; ventilație; temperatura și umiditatea; prezența insectelor și rozătoarelor);
- igiena (posibilitatea și frecvența de a face baie/duș; curățenia în încăperi) și condiții sanitare (veceu, lavoar: în salon, în încăpere, afară);
- asigurarea cu apă potabilă și hrană (cantitatea, calitatea, varietatea și frecvența; cerințe alimentare speciale);
- examinarea și asistența medicală (frecvența examinării medicale; procedura de acordare a asistenței medicale: modalitatea de solicitare și de răspundere la solicitări); starea generală a sănătății și sănătatea mentală a pacienților; spectrul de tratament mental oferit, consimțământul informat al pacientului, garanțiile legale și etice în contextul internării involuntare; tratamentul voluntar și tratamentul forțat, participarea pacienților în activități de cercetare, în experimente medicale fără consimțământul pacientului; nivelul de asigurare cu medicamente și echipament medical;
- activitățile zilnice (spectrul de activități oferite, inclusiv munca, educația, odihna și activitățile religioase; activitățile în saloane și în afara lor; plimbarea);
- contactul cu lumea exterioară (vizite, corespondență, convorbiri telefonice, pachete și colete);
- utilizarea forței fizice și a mijloacelor speciale (inclusiv tipul și durata aplicării acestora; examinarea medicală a persoanelor; înregistrarea utilizării mijloacelor speciale; informarea administrației instituției); măsurile de constrângere pentru pacienții violenți sau agitați, utilizarea sistemului Electro Convulsive Treatment (ECT), supradozarea medicamentelor, utilizarea abuzivă a mijloacelor de constrângere;
- procedurile disciplinare, inclusiv spectrul de abateri și sancțiuni disciplinare ce pot fi aplicate, modalitatea de aplicare a acestora, posibilitatea pacientu-

lui de a explica poziția sa. În mod special, izolarea anumitor categorii de persoane (temeiurile, procedura, cine ia decizia, posibilitatea de a contesta decizia de izolare și asistența acordată pentru aceasta; examinarea medicală înainte, în timpul și după izolare; condițiile de detenție în izolatorul disciplinar, condițiile materiale și regimul; statistica referitor la numărul de sancțiuni, inclusiv cu izolarea);

- angajații (numărul prevăzut, numărul efectiv, nivelul de pregătire profesională; relațiile dintre angajați și pacienți; nivelul de motivare: salariu, pachet social, condiții de muncă, asigurarea securității personale); drep-turile și responsabilitățile medicului și personalului medical; disponibi-litatea personalului calificat, precum medici psihiatri, asistenți medicali și terapeuți;
- tratamentul general al persoanelor și atmosfera în instituție: reacția la so-licitările și plângerile persoanelor, inclusiv numărul de adresări referitor la aceeași problemă, calitatea și durata reacției la aceste solicitări; atitudinea față de pacienți, în baze statutare sau ca față de „iresponsabili”; respectarea vieții private și intimității pacienților, inclusiv modalitatea de acces în dor-mitoare; tolerarea elementelor de subcultură și de „control” al unor pacienți asupra altora; modalitatea de reacționare a administrației instituției la au-tomutilări, conflicte între pacienți; felul în care sunt soluționate problemele cotidiene, inclusiv la inițiativa administrației instituției; violența fizică din partea personalului, practici, urme vizibile, reacții, explicații etc.;
- măsurile specifice de prevenire și combatere a torturii (ex. camere video și modalitatea de amplasare pentru a asigura respectarea vieții private; veri-ficarea regulată a instituțiilor de către managementul superior: frecvența, procedura, rezultate; procedura de depunere a plângerilor, ușor și fără impedimente, fără persecutări ulterioare; modalitatea de informare a pa-cienților despre posibilitatea de adresare a cererilor și plângerilor, ce infor-mație primesc persoanele la momentul plasării în instituție, în ce formă o recepționează și dacă este accesibil conținutul acestor informații etc.);
- represiunile (orice act sau omisiune din partea autorităților ce ar determina aplicarea unor sancțiuni persoanei sau unei organizații care au comuni-cat celor care vizitează instituțiile anumite informații veridice sau false ori cauzarea oricărui alt prejudiciu acestor indivizi sau organizații. Deci, se va menționa dacă au fost asemenea situații și dacă au fost luate măsuri de pre-venire și combatere a lor);

- incidența torturii: numărul de sesizări; metodele de tortură invocate; numărul de cazuri înregistrate; măsurile judiciare și non-judiciare întreprinse;
- analiza cauzelor torturii, tratamentului inuman și degradant, factorilor care contribuie la aceasta (ex. corupția și estorcarea banilor; incapacitatea profesională; lipsa unui examen medical independent; calitatea proastă a asistenței juridice; lipsa unui mecanism funcțional de monitorizare a instituțiilor; arhitectura instituțiilor; mijloacele financiare alocate etc.);
- disponibilitatea programelor psihoterapeutice, serviciilor de psihiatrie socială în comunitate și programelor de reabilitare socială. Trebuie luat în considerație dacă există elemente de stigmatizare, discriminare, privare de drepturi, neglijare și rele tratamente. Într-un context mai larg, trebuie examinate politicile de sănătate, alocarea de resurse, promovarea serviciilor în comunitate decât plasarea în instituții.

7.4 Grupurile vulnerabile: copii, femei, cetățeni străini, persoane cu probleme de sănătate mentală sau fizică, minorități sexuale, migranți, victime ale infracțiunilor

Cu referire la grupurile vulnerabile, trebuie examinat spectrul de măsuri specifice destinate protecției acestor categorii de persoane, inclusiv: reglementarea normativ-juridică a protecției anumitor categorii de deținuți; existența unor politici de nediscriminare în locurile de detenție; măsuri de identificare a persoanelor vulnerabile; necesitățile individuale și răspunsul la aceste necesități; măsurile de protecție a grupurilor vulnerabile; instruirea personalului locurilor de detenție pentru protecția grupurilor vulnerabile. În particular:

- *copii în detenție*: măsurile luate pentru a asigura că detenția este aplicată pe un termen cât mai scurt posibil și ca ultimă măsură, alternativele la detenție pentru copii; revizuirea permanentă a detenției; separarea de adulți; contactele cu părinții și reprezentanții legali; accesul la educație, odihnă, servicii de suport social și material; accesul instituțiilor de protecție a drepturilor copilului în locurile de detenție; estimarea impactului detenției asupra copiilor;
- *femei în detenție*: separarea de bărbați; condiții de igienă personală; măsuri de prevenire a violenței și abuzului sexual; legăturile cu familia și restricționarea acestora;

- *persoane cu probleme de sănătate mentală sau fizică*: date ce ar confirma că dizabilitatea servește temei al detenției; modalitatea de evaluare a necesităților medicale ale acestor persoane, inclusiv promptitudinea examinării; capacitatea de a răspunde la necesitățile medicale ale acestor persoane, inclusiv tratamentul și personalul medical care îl asigură; condiții fizice ale detenției și corespunderea cu necesitățile speciale ale persoanelor cu dizabilități;
- *LGBTI*: măsuri de protecție contra violenței și abuzului, inclusiv abuzului sexual, atât din partea altor deținuți, cât și a personalului locului de detenție; asistența medicală și consultanța;
- *minorități naționale*: disponibilitatea informației în limba pe care o înțeleg, încadrarea în activități comune și marginalizarea pe motiv lingvistic; cerințe speciale (ex. alimentarea);
- *migranți*: temeiul și durata detenției, inclusiv posibilitatea de a contesta temeiul detenției;
- *victime ale infracțiunilor*, inclusiv ale traficului de ființe umane, torturii: asistența medicală și juridică; evaluarea și răspunsul la nevoi, inclusiv participarea în programe de reabilitare.

Este de menționat că uneori aceste criterii sunt cumulative (ex. femei migrante cu dizabilități), corespunzător datele vor fi colectate cumulativ la toate compartimentele.

III.

PROCESUL DE DOCUMENTARE ȘI RAPORTARE A SITUAȚIEI CURENTE PRIVIND TORTURA ȘI ALTE RELE TRATAMENTE

1. PLANIFICAREA PROCESULUI DE DOCUMENTARE ȘI RAPORTARE A SITUAȚIEI CURENTE PRIVIND TORTURA ȘI ALTE RELE TRATAMENTE

Planificarea procesului de documentare și raportare este o etapă decisivă pentru realizarea eficientă a exercițiului de documentare și raportare. Aici trebuie avut în vedere faptul că **resursele umane** implicate în documentare și raportare trebuie să fie suficient de calificate (cunoștințele necesare în aspectul legal, social, psihologic, medical al detenției) și disponibile (ca timp) pentru a face documentarea și raportarea. Adicional, este necesar ca persoanele implicate în procesul de documentare și raportare să dea dovadă de diligență, dar și de *obiectivitate*. Astfel, la formarea grupului de documentare și raportare trebuie luată în considerare experiența membrilor grupului de documentare și raportare. Experiențele din diferite domenii de activitate socială ar fi complementare și ar facilita procesul de documentare și raportare.

De asemenea, întrucât documentarea și raportarea situației curente referitor la tortură și alte rele tratamente presupune și colectarea de informații din surse oficiale, este important ca grupul de documentare și raportare să aibă stabilite conexiunile, parteneriatele necesare cu instituțiile publice și private care vor oferi informații, inclusiv statistice.

Grupul de documentare și raportare trebuie să-și determine un **plan detaliat de activitate**. Planul trebuie să includă o specificare clară a obiectivelor ce ur-

mează a fi atinse în anumite intervale de timp. Cea mai frecventă eroare admisă în acest proces este alocarea unei perioade suficient de mare pentru colectarea de informație și o perioadă restrânsă pentru întocmirea raportului.

De asemenea, trebuie luate în considerare și ***planul de activitate al altor organizații și instituții interesate în documentare și raportare***. Or, dacă se dorește o documentare și raportare comună, acest lucru trebuie coordonat din timp. Furnizarea către aceiași factori de decizie a unor informații complete și integrate este mult mai utilă decât prezentarea unor informații fragmentare și incomplete, nemaivorbind de situații în care informația este contradictorie.

2. PROCESUL PROPRIU-ZIS DE DOCUMENTARE A SITUAȚIEI CURENTE PRIVIND TORTURA ȘI ALTE RELE TRATAMENTE

Documentarea și întocmirea raportului cu referire la situația curentă privind tortura și alte rele tratamente în Republica Moldova poate fi parte a unui proces mai amplu de monitorizare a locurilor de detenție, dar poate fi și un exercițiu separat. Nu întotdeauna este posibil de a desfășura procese complexe de monitorizare a locurilor de detenție în termenele restrânse în care urmează a fi întocmit un raport de monitorizare, de aceea urmează a fi utilizate informații ***deja existente/sistematizate, dar numai din surse credibile***.

Este important ca grupul de documentare și raportare ***să determine clar modalitatea*** de colectare și sistematizare a informației. La nivel practic, domeniile de interes incluse în prezenta metodologie pot fi incluse într-un tabel, după exemplul alăturat:

Domeniu de interes	Sursa oficială	Standardul ⁴	Sursa disponibilă	Acțiuni	Mențiuni	Responsabil
Numărul de cauze de tortură examinate de instanțele de judecată și spectrul de sancțiuni aplicat	Statistica CSJ	Pedepse proporționale	Informație plasată pe pagina web a CSJ sau nu este disponibilă	- sau solicitarea de informație, CSJ și analiza unui caz	Informație incompletă (anul 2013, parțial 2014); modificare CP (art. 309 I lit.a) și lit.c) ale alin.(2) art. 328; art. 166 ¹ CP)	X
Condițiile de detenție (ex. suprafață)	DIP	CPT, 4 m.p.	Nota informativă a DIP; raportul CPT	Solicitarea informațiilor de la DIP	Renovări recente; plafon mai mic aprobat oficial; calculul după capacitatea totală, și nu per celulă	Y
Tolerarea elementelor de subcultură și de „control” al unor deținuți asupra altora	DIP	Interdicție, obligație pozitivă de excludere	Raportul CPT raport IRP, 2011 http://irp.md/library/publications/439-securitatea-personala-in-mediul-penitenciar.html	Solicitare de informații de la DIP (măsuri administrative)	Surse alternative	Z

⁴ Se va face referință la spectrul de standarde internaționale recunoscute. Pentru aceasta vezi actele internaționale, standardele detaliate ale SPT (Subcomitetul ONU pentru Prevenirea Torturii), CAT (Comitetul ONU Împotriva Torturii) și CPT (Comitetul European pentru Prevenirea Torturii), dar și actele normative-juridice ale Republicii Moldova.

Realizând un asemenea exercițiu, devine clar ce informații sunt disponibile, care sunt incomplete, ce aspecte trebuie documentate adițional și ce informații urmează a fi solicitate oficial.

Procesul de documentare și raportare presupune **colectarea informației din diferite surse**. Membrii grupului de monitorizare și documentare trebuie să depună diligența necesară pentru a colecta multiaspectual informația și a o *verifica prin confruntare și prin raportarea constatărilor la alte surse de informații credibile* (ex. rapoarte oficiale, informații de la instituțiile superioare locurilor de detenție etc.). Colectarea informației trebuie să se bazeze pe **principiul diversității surselor**: persoanele deținute, administrația locurilor de detenție (șefii și angajații care pot oferi informații referitor la problemele sistemice) și ONG-urile/instituțiile de protecție a drepturilor omului (care vor reflecta din punctul lor de vedere anumite aspecte ale situației privind tortura și alte rele tratamente). Aceasta implică utilizarea diferitor metode cantitative (în special, chestionarea) și calitative (în special, interviul și focus-grupul).

Valoroase informații pot fi obținute în cadrul *interviurilor individuale*. Este important ca acestea să se desfășoare într-un mediu privat, confidențial. De o deosebită importanță este *modalitatea de determinare a interlocutorilor* pentru interviuri individuale confidențiale. În cadrul *focus-grupului*, pot fi discutate probleme generale ale detenției. Nu se recomandă discutarea unor aspecte sensibile (ex. atitudinea angajaților locurilor de detenție față de deținuți). Durata discuțiilor în grup trebuie să fie prestabilită. De regulă, ar trebui inițiată discuția printr-o întrebare deschisă, de genul „ce opinie aveți referitor la condițiile de detenție”. Într-o fază mai avansată a discuțiilor pot fi formulate întrebări mai specifice. Alte *informații* pot parveni *din comunitate*, inclusiv de la familiile persoanelor aflate în detenție. Aici, de asemenea, trebuie avut în vedere că informația ar putea fi prezentată în mod părtinitor.

Cu certitudine, o multitudine de aspecte pot fi documentate doar prin intermediul monitorizării nemijlocite în locurile de detenție. Anumite instrumente ce pot fi adaptate și utilizate pentru monitorizarea directă a locurilor de detenție sunt anexate la prezenta Metodologie.

Principiile care trebuie să guverneze tot procesul de documentare sunt:

- confidențialitate și siguranță (nu dăuna, inclusiv prin divulgarea sursei vulnerabile de informație);
- respectarea mandatului și limitelor de competență;

- respect pentru autorități și persoane private;
- cunoașterea standardelor (dă dovadă de profesionalism);
- verificarea informațiilor (consultă-te și cu altcineva);
- consistență în constatări, perseverență și răbdare în procesul de acumulare a informației;
- claritate și precizie în constatări și recomandări;
- imparțialitate și obiectivitate (ceea ce generează credibilitate);
- vizibilitate (instituțiile trebuie să cunoască faptul că sunteți în misiune de documentare).

3. ÎNTOCMIREA ȘI VALORIFICAREA RAPORTULUI „SITUAȚIA CURENTĂ PRIVIND TORTURA ȘI ALTE RELE TRATAMENTE ÎN REPUBLICA MOLDOVA”

Există multiple modalități de valorificare a informației obținute în urma procesului de documentare (ex. conferință de presă; note informative adresate instituțiilor naționale și/sau internaționale; întocmirea unui raport complex privind situația în țară etc.). Mai jos sunt inserate un șir de recomandări referitor la modalitatea de întocmire a unui raport privind tortura și alte rele tratamente în Republica Moldova.

Un raport este un *document sistematizat și bine organizat ce definește și analizează un subiect sau o problemă*. Misiunea raportului este de *a fixa, a prezenta date/informații către un public interesat*: autorități de monitorizare, beneficiari, organe de stat, societate ad integrum, așa încât aceștia să intervină și să îmbunătățească situația sau să înlăture problema.

Înainte de a începe a scrie raportul, trebuie știut că menirea acestuia este de a fi citit și de a produce schimbare. De aceea este relevant să cunoaștem, cel puțin în general, *cine-l va citi și cine-l va audia*. Poate fi o discrepanță între cunoștințele generale ale celui care a pregătit raportul și ale celor care-l citesc (de exemplu, problemele specifice ale locurilor de detenție din Republica Moldova).

Raportul trebuie să fie *clar, concis, bine structurat și interesant*. Deseori, greșim când scriem rapoarte foarte mari, care, practic, nimeni nu le citește. Trebuie de ținut cont de gradul de detaliere a diverselor aspecte incluse în raport. Altfel spus, *toate aspectele trebuie să aibă un grad similar de detaliere*. Plus la

aceasta, un raport care nu este citit ar putea să nu producă nici un impact, să nu convingă destinatarul. Din asemenea considerente, rapoartele trebuie să conțină **doar aspectele care sunt cele mai relevante.**

În **conținutul raportului**, trebuie să se reflecte:

- date generale (inclusiv despre membrii grupului de documentare și raportare; perioada colectării informației; modalitatea de colectare a informației, dificultățile (dacă au existat) referitor la procesul de documentare și raportare, caracteristica generală a locurilor de detenție);
- constatări;
- recomandări.

Membrii grupului de documentare și raportare **trebuie să analizeze practicile (nu doar reglementările normativ-juridice) din Republica Moldova prin prisma standardelor și exigențelor internaționale în domeniu. Constatările** trebuie:

- să fie axate;
- să fie prioritizate, subliniind cele mai stringente probleme;
- să indice cauzele acestor probleme (fie legislația nu corespunde prevederilor actelor internaționale, fie actele normative nu reglementează în măsură suficientă anumite aspecte, ceea ce este un teren de abuz, dar și o dificultate în îndeplinirea atribuțiilor profesionale; fie nivelul de pregătire profesională a angajaților/responsabililor nu este adecvat în măsură să le permită îndeplinirea conformă a atribuțiilor de serviciu ori resursele de care dispune instituția nu sunt suficiente etc.).

În raport este necesar de a menționa și *evoluțiile pozitive.*

Recomandările trebuie să răspundă conceptual la câteva întrebări:

- tipul de acțiuni ce trebuie întreprinse;
- cine este responsabil de implementarea recomandărilor;
- ce resurse sunt necesare;
- care ar fi limitele de timp în vederea înlăturării deficiențelor (obiective imediate, pe termen mediu și de durată) și
- anumite sugestii/detalii referitor la implementarea recomandărilor (în măsura competenței profesionale a membrilor grupului de documentare și raportare).

Atunci când în raport se menționează **cazuri individuale** de presupuse acte de tortură, trebuie indicate:

- după caz, identitatea presupusei victime (se va acorda atenție maximă re-presiilor);
- autoritatea/instituția responsabilă în prezent de detenție;
- data și locul presupusei fapte;
- data și locul constatării informației;
- instituția, persoana implicată în faptă;
- descrierea detaliată a cazului (cine, ce, de ce, cum, cât timp, de către cine, ce a urmat);
- martori, fișe medicale, extrase din registru, alte informații cu caracter probatoriu;
- a fost cineva informat despre acest caz și, dacă da, cine; ce a urmat ca efect al plângerii sau petiției;
- necesitatea de asistență, inclusiv medicală.

Nu există o abordare unică și nici că ar putea exista referitor la structura raportului. Deseori, subiecții interesați de raport/informația din raport pot stabili anumite repere de formă și conținut ale raportului. Alteori se lasă la latitudinea celui care întocmește raportul de a determina structura cea mai relevantă. Există mai multe tehnici de structurare a unui raport/note informative. În acest sens, sugerăm câteva modele de structură:

I. prezenta structură este recomandată pentru notele informative care nu depășesc 2-3 pagini ca volum:

- **axarea/concentrarea** atenției pe un caz ieșit din comun;
- **descrierea situației contextuale pe capitole/paragrafe** etc.;
- **argumentele aduse în susținerea tezelor incluse în nota informativă;**
- **concluziile și recomandările;**

II. această structură este recomandată pentru notele informative/rapoartele care nu depășesc 15-20 pagini ca volum:

- **introducere;**

- **scopul și obiectivele raportului**, inclusiv motivele care stau la baza raportului;
- **prezentarea datelor și surselor de informații**;
- **interpretarea datelor**, inclusiv compararea situației cu referințe la standardele internaționale și naționale în domeniu;
- **recomandări** privind schimbarea situației;

III. prezenta structură este recomandată pentru rapoartele care au un volum mai mare de 20 pagini:

- **introducere** ori **sumar executiv** – este o prezentare generală a întregului conținut. Deseori această parte îl determină pe cititor să citească sau nu până la sfârșit raportul întocmit;
- **metodologia de documentare**, inclusiv procedura (de unde știți că așa este, cât de des și cum monitorizați, pe ce surse vă bazați, cât de confirmate sunt informațiile prin alte surse mai cunoscute/credibile etc.);
- **prezentarea situației**;
- **concluzii și recomandări**. La formularea concluziilor, într-un capitol separat se va formula o concluzie generalizată, în special pentru acele categorii de persoane care nu vor citi tot capitolul până la sfârșit, ceea ce le va permite să-și formeze o viziune clară referitor la cadrul/contextul general;
- **anexe** (inclusiv foto, diagrame, documente etc.). În anexe nu se vor include informații la care nu se face referință în text.

În continuare sunt inserate câteva *elemente ale unui model de raport* al grupului de documentare și raportare:

Țara:

Membrii grupului de documentare și raportare:

Informație privind metodologia documentării situației curente:

Date generale (inclusiv tabele privind numărul de persoane deținute; descrierea generală a instituțiilor de detenție):

Constatări: cantitative și calitative referitor la domeniile de interes incluse în prezenta Metodologie:

Generalizarea constatărilor, recomandări pe termen scurt, mediu și lung:

Redactarea raportului

Recomandarea nr.1: **Nu lăsați redactarea raportului pe ultima sută de metri.**

Recomandarea nr.2: **Nu uitați care este misiunea raportului.** Scopul de bază nu este numai constatarea încălcării/respectării drepturilor omului, dar și provocarea la acțiune și schimbare.

Înainte de prezentarea raportului/notei informative, recitiți-l încă o dată:

- a) ați respectat **formatul** indicat (dacă un asemenea format a fost stabilit. Deseori, modele pot fi găsite pe pagina web a destinatarului). Este important de a prezenta informația sub toate aspectele solicitate;
- b) nu ați uitat să indicați de ce faceți acest raport, misiunea Dvs. Faceți referință la instituția care a solicitat de la Dvs. să întocmiți un asemenea raport;
- c) aveți un **sumar al raportului** în care includeți tezele de bază?;
- d) **evitați formulări evazive**, de genul „s-a îmbunătățit considerabil” sau „a afectat în mare măsură”, „se încalcă des” etc. Nu este cazul să generalizați anumite concluzii categorice din anumite informații nesigure, din impresii sau informații parțial pertinente;
- e) prezentați **date concrete, exemple reale**;
- f) **redactarea textului** de asemenea este relevantă. Spre exemplu: „65% dintre avocați, 32% dintre procurori și 44% dintre judecători consideră că ...”. În asemenea caz, este prea greu de a urmări lanțul logic și de a memoriza (reține) informația. O redactare mai bună ar fi: „Numărul/ponderea celor care consideră că ... este variat: 65% dintre avocați, 32% dintre procurori și 44% dintre judecători ...”;
- g) asigurați-vă că textul este **explicit, clar, cu suficiente detalii**;
- h) orientați-vă raportul la cei prezenți. Oferiți **explicațiile de rigoare**;
- i) nu uitați să **includeți data întocmirii raportului** pentru ca cei care-l citesc să cunoască la ce dată sunt informațiile prezentate/actualizate. În general, atunci când este vorba de date statistice (număr de angajați, număr de solicitări ale medicului etc.) trebuie să fie indicată și data, perioada acțiunilor;
- j) nu faceți abuz de statistici, în special în cazul în care lucrurile sunt mult mai principale decât numărul de cazuri (ex. nu are sens să numărați

exact câte persoane au fost agresate în ultimele șase luni de către personalul medical al unui spital de psihiatrie, este suficient să dați câteva exemple, cazuri);

- k) pentru a face mai credibil raportul Dvs., apălați la alte **surse și documente oficiale** (ex. cet. X a depus anterior o plângere la Avocatul Popoului). Informația trebuie prezentată cât mai obiectiv posibil;
- l) dacă faptele vizează un lanț temporal logic de acțiuni/inacțiuni ale oficialilor sau ale altor persoane, nu ezitați să prezentați datele în **ordine cronologică**, prezentând și interdependența dintre diferite acțiuni;
- m) **nu formulați recomandări care nu sunt realiste**. Spre exemplu: „Întinerirea colectivului de profesori din cadrul Centrului instructiv al DIP și perfecționarea lor continuă” sau „Mărirea de salariu tuturor angajaților Centrului instructiv al DIP cu 200%”. Puteți formula recomandări doar dacă sunteți specialist în domeniu. Cel mai bine este să invocați opinia altor subiecți care cunosc problema și au o propunere la tema Dvs. (de exemplu: în opinia DIP ...).

Informația obținută în procesul de documentare trebuie validată și confruntată cu alte surse de informații. În acest sens, se recomandă prezentarea rezultatelor preliminare/raportului preliminar, așa încât toți actorii interesați să-și poată expune opinia referitor la constatările și recomandările raportului. Aceasta nu înseamnă în mod necesar modificare de constatări și recomandări, dar poate însemna o mai bună percepție a incidenței problemei. Ulterior, raportul final trebuie să fie făcut public.

ANEXA NR.1

CHESTIONAR PENTRU ȘEFUL INSTITUȚIEI DE DETENȚIE

Denumirea și tipul instituției _____

Numele și prenumele conducătorului _____

Funcția _____

1. De când funcționează instituția?
2. Care sunt problemele majore cu care se confruntă instituția?
3. Care sunt problemele majore sub aspectul întreținerii clădirilor și dispu-
nerii de facilitățile aferente? Câte blocuri aveți și care este destinația lor?
Când a fost efectuată ultima reparație capitală? Dar reparații curente?
4. Câți deținuți aveți în prezent? Există problema suprapopulării? Câte
persoane sunt deținute în carceră/izolatorul disciplinar?
5. Câți angajați aveți? Ce categorii de lucrători aveți angajați efectiv (câte
funcții vacante există)?
6. Aveți probleme cu sistemul de încălzire? Este menținută în încăperi
temperatura prevăzută?
7. Există probleme de asigurare a instituției cu energie electrică?
8. Funcționează sistemul de canalizare în instituție?
9. Instituția este asigurată cu apă caldă?
10. Au deținuții acces la apa potabilă?
11. Este asigurată norma de alimentare. Dacă da, cum? Dacă nu, de ce?
12. Există unitate comercială în instituție? Care sunt orele de lucru? Ce ti-

puri de produse pot fi procurate (produse alimentare, rechizite de birou, inclusiv hârtie și plicuri, produse igienice, țigări, ceai, cafea etc.)?

13. Cum sunt asigurați deținuții cu îmbrăcăminte și încălțăminte? Corespund acestea timpului de afară? În instituție există elemente de identificare a angajaților?
14. Există probleme la asigurarea igienei corporale a deținuților (produse igienice, prosoape etc.)?;
15. Este asigurată lenjeria de pat? Cât de frecvent este schimbată?
16. Care este ponderea deținuților care lucrează? Câte ore pe zi lucrează? Ce tipuri de munci prestează? Deținuții pot alege tipul muncii prestate? Sunt remunerați deținuții pentru muncă și cum? Pot utiliza liber mijloacele financiare obținute prin muncă (transferul către rude, procurarea de produse, abonarea la ziare etc.)? Cum este asigurată securitatea muncii? Au fost înregistrate cazuri de producere a accidentelor de muncă? Ce măsuri sunt întreprinse în asemenea cazuri? Ați avut cazuri în care au fost compensate daunele pentru accidentele de muncă?
17. Au deținuții posibilitatea de a primi/obține o meserie?
18. Au deținuții posibilitatea de a se ocupa cu sportul? Dacă da, există sală și echipament sportiv (suficient, cu utilizare sigură)?
19. Care sunt posibilitățile de petrecere a timpului liber (bibliotecă, TV, radio etc.)?
20. Ați avut în ultimul an cazuri de nemulțămiri ale deținuților? Dar în ultimii 2 ani?
21. Ce doriți să mai comunicați despre instituție?

Notă: Întrebările vor fi formulate în funcție de tipul instituției, numărul și frecvența vizitelor.

ANEXA NR. 2

CHESTIONAR PENTRU ȘEFUL IZOLATORULUI DE URMĂRIRE PENALĂ

Referitor la celulele deținuților:

- Există un sistem de ventilare? În ce încăperi acesta funcționează?
- Ce sisteme de protecție sunt asigurate? Există gratii la ferestre? Permite acestea accesul luminii naturale?
- De câte ori pe zi deținuții ies la plimbare? Pentru cât timp? Câte persoane sunt scoase concomitent la plimbare?
- Există condiții pentru desfășurarea întrevederilor? În general, se desfășoară întrevederi cu rudele? Dacă nu, din ce motive?
- Ați avut cazuri de transfer în altă celulă pe motiv de conflicte între deținuți? Cum ați soluționat problema?
- Există probleme sub aspectul personalului angajat? Care sunt acestea? Cum apreciați nivelul de pregătire profesională a lucrătorilor? Au posibilitate de creștere a calificării profesionale? Cum sunt utilizate aceste posibilități?

ANEXA NR. 3

REPERE PENTRU ÎNTERVIUL CU ANGAJAȚII IZOLATORULUI DE URMĂRIRE PENALĂ

- Date generale (sex, vârstă, studii, funcție, grad, specializare, vechime în muncă);
- Aprecierea nivelului de cunoaștere a actelor internaționale și a legislației Republicii Moldova (se va face referire în cadrul discuțiilor dacă este cazul);
- Atitudinea față de muncă (condiții, salariu, motivație);
- Aprecierea managementului instituției (aprecierea generală, impediamentele în buna funcționare a instituției, tendințele pozitive);
- Cultura organizațională (relațiile dintre colaboratori);
- Atitudinea față de deținuți; atitudinea altor colegi față de deținuți și modalitatea de îmbunătățire a acesteia;
- Atitudinea față de condițiile de detenție și modalitatea de îmbunătățire a acestora.

ANEXA NR. 4

REPERE PENTRU ÎNTERVIUL CU ANGAJAȚII INSTITUȚIEI PENITENCIARE

- Date generale (sex, vârstă, studii, funcție, grad, specializare, vechime în muncă);
- Observații generale privind funcționarea instituției penitenciare (relațiile administrație-condamnat, condamnat-condamnat);
- Situațiile de aplicare a sancțiunilor disciplinare față de condamnați (necesitatea, temeinicia, respectarea procedurii, funcționalitatea mecanismelor de depunere a plângerilor);
- Opinia referitor la accesul la informație a deținuților (radio, TV, presa), contactele cu lumea exterioară (convorbiri telefonice, pachete și colete, scrisori);
- Atitudinea față de muncă (condiții, salariu, motivație);
- Atitudinea față de condițiile de detenție și modalitatea de îmbunătățire a acestora;
- Asigurarea condițiilor speciale pentru anumite categorii de persoane (minori, femei, persoane în etate, migranți etc., instruirea specializată a personalului).

ANEXA NR. 5

ELEMENTE ALE FIȘEI DE OBSERVARE A CONDIȚIILOR DE DETENȚIE ÎN IZOLATOARELE DE URMĂRIRE PENALĂ

1. Instituția (nr., denumirea)	2. Adresa:
3. Data construcției (menționi privind construcțiile noi)	4. Situația instituției (necesită renovare substanțială, necesită renovare, nu necesită renovare)
5. Șeful instituției (nume, prenume)	6. Categoriile de persoane deținute (femei, bărbați, minore, minori)
I. Punctul de primire a coletelor, pachetelor cu provizii și a banderolelor	
7. Tipul (încăpere cu fereastră în stradă, alte mențiuni)	În cazul încăperii: suprafața, temperatura în încăpere (inclusiv echipamentul pentru încălzire/menținerea nivelului de temperatură), nivelul de aerisire
8. Mobilierul: scaune (nr., suficiență), mese (nr., suficiență)	9. Veceu: da/nu, starea (curățenia, igiena), funcțional/nefuncțional, amplasarea, accesibilitatea
10. Actele și regulile de funcționare: orele de lucru, ordinea de primire (inclusiv ordinea de primire a medicamentelor), lista bunurilor permise/interzise/limitate, modele de cereri, drepturile și responsabilitățile	11. Alte observații:
II. Celulele	
12. Nr. celulei; data, ora vizitării	13. Igiena (starea generală, inclusiv prezența insectelor etc.)
14. Temperatura și umiditatea afară și în interior	15. Dimensiunile

16. Nr. persoane în celulă	17. Nr. paturi, dimensiunile paturilor (mărime, lățime), aranjarea (nr. de niveluri)
18. Acte/postere în celulă (ex. drepturile/ obligațiile deținuților, lista lucrurilor permise etc.)	19. Pereții: exteriorul (vopsit, beton etc.), umiditatea, curățenia, necesitatea renovării
20. Podea (vopsită, beton, linoleum, lemn etc.), umiditatea, curățenia, necesitatea renovării	21. Ferestre: mărime, nr., posibilitatea de a fi deschise, starea geamurilor, transparența, prezența grațiilor
22. Posibilitatea de a chema gardienii (da, nu, în ce fel)	23. Iluminare artificială: tipul de lămpi, nr. și câte funcționează, amplasarea, asigură sau nu necesitatea de iluminare
24. Sistemul de ventilare: da/nu	25. Lenjeria de pat: starea actuală, frecvența schimbării, plăpumi (da/nu, starea de curățenie), saltea (da/nu, starea de curățenie)
26. Prize: da/nu, securitatea, nr. și nr. funcțional	27. Mobilier și echipament: scaune (da/nu, nr., starea, fixate/nefixate de podea), masă (da/nu, nr., starea, fixate/nefixate de podea), ladă de gunoi (da/nu, starea, plină/goală), dulapuri (personal/grup, starea, suficiența), TV, radio (personal, rețeaua instituției), frigider, casetofon, fierbător, ventilator
28. Sisteme de încălzire: centralizat/individual (inclusiv reșou)	29. Cameră de supraveghere și alte mijloace de supraveghere
30. Facilități sanitaro-igienice: starea, funcționarea (da/nu, limitat), separarea de celulă (neseparat, perete cu înălțime de _____, separat total, se închide cu ușă/ nu se închide/draperii)	31. Sistem de aprovizionare cu apă și canalizare: lavoar (da/nu, starea), apă caldă (da/nu/parțial), apă rece (da/nu/parțial)
III. Bucătăria	
32. Data, ora vizitării	33. Igiena (starea generală, inclusiv prezența insectelor, rozătoarelor etc.)
34. Mirosuri neplăcute: da/nu/parțial	35. Temperatura și umiditatea afară și în interior
36. Dimensiunile	37. Pereții: exteriorul (vopsit, beton etc.), umiditatea, curățenia, necesitatea renovării

38. Podea: (vopsit, beton, linoleum, lemn etc.), umiditatea, curățenia, necesitatea renovării	39. Sistem de aprovizionare cu apă și canalizare: lavoar (da/nu, starea), apă caldă (da/nu/parțial), apă rece (da/nu/parțial)
40. Echipament sanitar și accesorii (praf, gel etc.)	41. Echipament de bucătărie: tip și număr (suficiența, starea, nr. de inventariere), frigider (nr., suficiență, starea), dulapuri (nr., suficiență, starea), îmbrăcăminte specială (tot setul/parțial, la toate persoanele prezente/doar la unele/nici la o persoană, starea, curățenia), sistem de ventilare (da/nu funcționează/lipsește)
42. Echipamentul pentru pregătirea bucatelor: funcțional/parțial funcțional/ne-funcțional/defectat	43. Meniu: da/nu/zilnic/pentru o săptămână/pentru următoarea zi
44. Meniul săptămânal (tipurile de produse, frecvența, diversitatea, normele de alimentare)	45. Alimentele: cantitate, aspect, consistență, gradul de pregătire, miros, gust

IV. Dușul și baia

46. Data, ora vizitării	47. Igiena (starea generală, inclusiv prezența insectelor, rozătoarelor etc.)
48. Mirosuri neplăcute și prezența sistemului de ventilare: da/nu/parțial	49. Temperatura și umiditatea afară și în interior (în antreu, în camera de baie)
50. Cabine de duș: nr., nr. funcționale, tipul (comune, separate), nr. locuri în cele comune	51. Pereții: exteriorul (vopsit, beton etc.), umiditatea, curățenia, necesitatea renovării
52. Podea (vopsită, beton, linoleum, plastic etc.), umiditatea, curățenia, necesitatea renovării, protecție	53. Sistemul de aprovizionare cu apă și canalizare: lavoar (da/nu, starea), apă caldă (da/nu/parțial), apă rece (da/nu/parțial)
54. Vestiar: da/nu; dimensiunile; echipamentul necesar (mese, scaune, cuiere)	55. Evidența efectuării dușului: registru (da/nu, acuratețea completării)
56. Obiecte de toaletă și menaj pentru deținuți: da/nu/parțial	

V. Spălătoria și uscătoria

57. Data, ora vizitării	58. Igiena (starea generală, inclusiv prezența insectelor, rozătoarelor etc.)
59. Mirosuri neplăcute și sistemul de ventilare (da/nu/parțial)	60. Temperatura și umiditatea afară și în interior

61. Dimensiunile	62. Echipamentul: de spălat (da/nu/parțial), de uscat (da/nu/parțial), de călcat (da/nu/parțial)
VI. Secția medicală	
63. Data, ora vizitării	64. Personalul medical disponibil (nr., studii, nivelul de pregătire, instruire speciale, inclusiv în acordarea asistenței medicale de urgență, asistenței psihologice și psihiatrice, experiența în domeniul propriu de activitate, cooperarea cu alte instituții medicale, gradul de independență și competență profesională etc.)
65. Numărul de persoane văzute, consultate, din nr. total aflate în detenție. Examenul medical de la data intrării. Procedura de acces la asistența medicală. Tipurile de asistență medicală acordată	66. Numărul persoanelor care s-au adresat pentru asistență medicală de urgență și/sau specializată (specialiști de profil îngust, stomatolog etc.) și rezultatul adresării (permis sau refuz). Transferuri în alte instituții etc.
67. Mecanismul de adresare pentru asistență medicală (în mod verbal, în scris, prin intermediul unor registre speciale, plicuri sigilate sau prin personalul instituției etc.	68. Registrele, fișele și alte documente medicale: completare, corespundere cu alte liste, cu relatările persoanelor interviuate etc.
69. Respectarea consimțământului persoanei și a confidențialității	70. Gradul de satisfacție al persoanelor deținute față de asistența medicală (referitor la acces, volum, calitate, periodicitate, durată etc.)
71. Masurile preventive pentru bolile infecțioase și transmisibile: disponibilitatea buletinelor informative, informarea și distribuirea materialelor instructiv-educative, prezența și starea izolatoarelor medicale	72. Abordare gender, asistență umanitară, asistența persoanelor cu nevoi speciale, etc. (exemple de cazuri).

ANEXA NR. 6

ELEMENTE ALE FIȘEI DE OBSERVARE A CONDIȚIILOR DE DETENȚIE ÎN PENITENCIARE

1. Instituția (nr., denumirea)	2. Adresa:
3. Data construcției (menționi construcții noi)	4. Situația instituției în ansamblu (necesită renovare substanțială, necesită renovare, nu necesită renovare)
5. Șeful instituției (nume, prenume)	6. Categoriile de persoane deținute (femei, bărbați, minore, minori)
I. Condiții generale pentru toate încăperile	
7. Ce este amplasat într-o anumită încăpere (descrierea)	8. Situația încăperii (necesită renovare substanțială, necesită renovare, nu necesită renovare)
9. Condițiile sanitaro-igienice: starea generală (inclusiv prezența insectelor, rozătoarelor etc.), starea echipamentului, îmbrăcăminte specială (tot setul/parțial, la toate persoanele prezente/doar la unele/nici la o persoană, starea, curățenia)	10. Facilități sanitaro-igienice: veceu (da/nu, în încăpere/în afară, dotat/nedotat, separat/nese separat, închis/deschis, funcționează/nu funcționează), lavoar (da/nu/nu funcționează, dotat)
11. Iluminarea: naturală/artificială, suficientă/insuficientă, nr. ferestre/lămpi, conectarea (de către administrație/deținuți)	12. Încălzirea în încăpere: cald/rece (inclusiv echipamentul de încălzire/menținere a temperaturii)
13. Ventilare: da/nu/insuficientă/în anumită perioadă a anului; naturală/cu echipament special, conectarea (de către administrație/deținuți), mirosuri neplăcute (da/nu)	14. Apă potabilă (da/nu/parțial), accesul (total, limitat)

15. Gradul de populare: spațios/limitat (nr. locuri prevăzute vs. nr. persoane și utilizatori)	16. Facilități pentru personal: separate/comune, cameră de odihnă (da/nu, condițiile, inclusiv de igienă), mijloace de asigurare a securității personalului, fumuar (separat, comun)
II. Încăperile de locuit	
17. Data, ora vizitării	18. Igiena (starea generală, inclusiv prezența insectelor etc.)
19. Nr. paturi, dimensiunile paturilor (mărime, lățime), aranjarea (nr. de niveluri)	20. Dimensiunile încăperii, nr. persoane
21. Lenjeria de pat: starea actuală, frecvența schimbării, plapumă (da/nu, starea), saltea (da/nu, starea), pernă (da/nu starea) etc.	22. Mobilier și echipament: scaune (da/nu, nr., starea, fixate/nefixate de podea), masă (da/nu, nr., starea, fixate/nefixate de podea), ladă de gunoi (da/nu, starea, plină/goală), dulapuri (personal/grup, starea, suficiența), TV, radio (personal, rețeaua instituției), frigider, casetofon, fierbător, ventilator
23. Lucruri personale ale deținuților: medicamente, ochelari, țigări, pixuri, fotografii, obiecte de uz religios, cărți, ceas, plicuri, ziare, reviste, hârtii, postere	24. Accesul la lucrurile personale: liber/cu permisiunea persoanei
25. Uscătorie: da/nu/nu funcționează	26. Încăperi pentru pregătirea hranei: echipament (da/nu/parțial/nu funcționează), veselă (da/nu/parțial/în stare deplorabilă/în stare bună), prize (da/nu, nr. total și nr. funcțional, starea)
27. Dulapuri pentru alimente (da/nu/parțial)	28. Accesul în încăperile de locuit (liber, reglementat)
29. Loc pentru odihnă: TV, radio și jocuri permise (da/nu/limitat)	30. Informație disponibilă: regimul, legislație, drepturile și obligațiile, regulile de depunere a plângerilor etc.
III. Bucătăria	
31. Încăpere comună cu altele/separată, dimensiunea	32. Echipament de bucătărie: tip și număr (suficiența, starea, nr. de inventariere), frigider (nr., suficiență, starea), dulapuri (nr., suficiență, starea), îmbrăcăminte specială (tot setul/parțial, la toate persoanele prezente/doar la unele/nici la o persoană, starea, curățenia), sistem de ventilare (da/nu funcționează/lipsește)

33. Echipamentul pentru pregătirea bucatelor: da/nu/defectat/parțial	34. Mobilierul pentru servirea bucatelor: mese, scaune (da/nu/parțial, starea)
35. Meniul săptămânal și hrana: tipurile de produse, frecvența, diversitatea, normele de alimentare, hrana (frecvența, cantitatea, aspectul, consistența, gradul de pregătire, miros, gust)	36. Meniu afișat: da/nu/zilnic/pentru o săptămână/pentru următoarea zi
IV. Dușul și baia	
37. Încăpere comună cu altele/separată, dimensiunea, evidența efectuării dușului: registru (da/nu, acuratețea completării)	38. Echipament: tip și număr (suficiența, starea, nr. de inventariere), dulapuri (nr., suficiență, starea), sistem de ventilare (da/nu lucrează/nu)
39. Cabine de duș: nr. total, nr. funcționale, tipul (comune, separate), nr. locuri în cele comune	40. Vestiar: da/nu; dimensiunile; echipamentul necesar (mese, scaune, cuiere)
41. Podea (vopsită, beton, linoleum, plastic etc.), umiditatea, curățenia, necesitatea renovării, gradul de protecție	42. Pereții: exteriorul (vopsit, beton etc.), umiditatea, curățenia, necesitatea renovării
43. Sistem de aprovizionare cu apă și canalizare: lavoar (da/nu, starea), apă caldă (da/nu/parțial), apă rece (da/nu/parțial)	44. Obiecte de toaletă și menaj pentru deținuți: da/nu/parțial
V. Spălătoria și uscătoria	
45. Dimensiunile	46. Echipamentul: de spălat (da/nu/parțial), de uscat (da/nu/parțial), de călcat (da/nu/parțial)
VI. Alte încăperi	
47. Încăperile pentru întrevederi de lungă durată: separată/în același bloc/nu există, nr. de odăi și suprafața, echipamentul disponibil (masă, scaune, echipament de pregătire a hranei, pat, dulap, echipament pentru odihnă etc.).	48. Încăperile pentru întrevederi de scurtă durată: separată/în același bloc/nu există, nr. de cabine și suprafața, echipamentul disponibil (tel., separatoare etc.), administrația (prezentă/supraveghere vizuală/absentă)

<p>49. Încăperi de primire a coletelor, pachetelor cu provizii și a banderolelor: comun predare-primire/separat predare-primire, echipamentul disponibil (masă, scaune), actele și regulile de funcționare (orele de lucru, ordinea de primire, inclusiv ordinea de primire a medicamentelor, lista bunurilor permise/interzise/limitate, modele de cereri, drep- turile și responsabilitățile)</p>	<p>50. Încăperile pentru convorbiri tele- fonice: nr. de cabine și suprafața, echipamentul disponibil (tel., separa- toare etc.), administrația (prezentă/ supraveghere vizuală/absentă), accesul (reglementat/liber), costurile (gratuite/ cu plată, inclusiv costurile)</p>
<p>51. Încăperi pentru munca educativă (casa de cultură, biserica, școala, cabinet psihologic): separată/in același bloc/nu există, nr. de camere și suprafața, echi- pamentul și mobilierul disponibil (masă, scaune, echipament pentru odihnă, echi- pament muzical, echipament pentru cult religios etc.), accesibilitatea (liber/regle- mentat/neclar/fortăat)</p>	<p>52. Izolatoare: separate/in același bloc/nu există, nr. locuri disponibile/persoane în- carcerate, mobilier și echipament (scaune – da/nu, nr., starea, fixate/nefixate de po- dea, masă – da/nu, nr., starea, fixate/ne- fixate de podea, ladă de gunoi – da/nu, starea, plină/goală, dulapuri – personal/ grup, starea, suficiența)</p>
<p>53. Încăperi pentru întrevederi cu av- ocatul: modalitatea (separat/comun cu cea a întrevederilor cu procurorul și alți funcționari/nu există), echipamentul și mobilierul (masă, scaun), administrația (prezentă/supraveghere vizuală/absentă)</p>	<p>54. Unitatea comercială: echipamentul și mobilierul (mese, scaune, nr., suficiența), produsele disponibile (diversitatea, prețurile), accesibilitatea (programul de lucru, liber/reglementat/limitat)</p>
<p>55. Celulele de carantină: pat (nr., nive- luri, suficiența), lenjerie de pat (spectrul, starea), mobilier (masă, scaune, dulap), informația disponibilă, alte facilități</p>	<p>56. Încăperi pentru activități sportive: sală și echipamentul disponibil, condițiile de acces, supravegherea și securitatea</p>
<p>VII. Secția medicală</p>	
<p>57. Data, ora vizitării</p>	<p>58. Personalul medical disponibil (nr., studii, nivelul de pregătire, instruiți spe- ciale – inclusiv în acordarea asistenței medicale de urgență, asistenței psiholog- ice și psihiatrice, experiența în domeniul propriu de activitate, cooperare cu alte instituții medicale, gradul de indepen- dență și competența profesională etc.)</p>

<p>59. Numărul de persoane văzute, consultate, din numărul total aflate în detenție</p> <p>Infirmerie: numărul de paturi, echipamente, disponibilul de medicamente</p>	<p>60. Numărul persoanelor care s-au adresat pentru asistență medicală de urgență și/sau specializată (specialiști de profil îngust, stomatolog etc.) și rezultatul adresării – permis sau refuz; transferuri în alte instituții etc.</p>
<p>61. Mecanismul adresării pentru asistență medicală (în mod verbal, în scris, prin intermediul unor registre speciale, plicuri sigilate sau prin personalul instituției etc.)</p>	<p>62. Registrele, fișele și alte documente medicale: completare, corespundere cu alte liste, cu relatările persoanelor intervievate etc.</p>
<p>63. Respectarea consimțământului persoanei și a confidențialității</p>	<p>64. Gradul de satisfacție al persoanelor deținute privind asistența medicală (referitor la acces, volum, calitate, periodicitate, durată etc.)</p>
<p>65. Măsurile preventive pentru bolile infecțioase și transmisibile: disponibilitatea buletinelor informative, informarea și distribuirea materialelor instructiv-educative, prezența și starea izolatoarelor medicale</p>	<p>66. Abordare gender, asistență umanitară, asistența persoanelor cu nevoi speciale etc. (exemple de cazuri)</p>

ANEXA NR. 7

REPERE PENTRU INTERVIUL CU PERSOANELE DEȚINUTE

Un rol deosebit are felul în care formulați întrebările:

Corect	Inc corect
De cât timp vă aflați aici?	De cât timp executați pedeapsa privativă de libertate?
Ce articol este fixat în dosar?	Pentru ce sunteți închis?
Ați fost anterior și în izolatorul de detenție preventivă (SIZO)?	Ați stat în SIZO?
Au fost cazuri de aplicare a mijloacelor speciale în instituție?	Au fost cazuri de aplicare a mijloacelor speciale față de Dvs.?
Cum sunt în general relațiile dintre deținuți și angajații instituției?	Ați avut probleme cu angajații instituției?
Care sunt, de regulă, cauzele conflictelor dintre deținuți?	Care a fost cauza conflictului Dvs. cu alți deținuți?

ANEXA NR. 8

REPERE PENTRU INTERVIUL CU PERSOANELE DEȚINUTE PREVENTIV

1. Date generale: sex, vârstă, studii, stare civilă, antecedente penale	2. Temeiul detenției: statutul (învinuit, inculpat, condamnat), termenul de aflare în locul de detenție, temeiul (art.)
3. Informarea despre drepturi: cunoaște sau nu drepturile, cine i-a adus la cunoștință drepturile, sub ce formă, care drepturi le consideră cele mai relevante	4. Accesul la informație: sunt afișate drepturile, are acces la legislație, cine îi explică drepturile
5. Contactele cu lumea exterioară: are acces la TV, radio și presă (cum, frecvența), corespundează cu persoane din exterior (cu ce instituții/organizații, cu cine din rude; cât de frecvent; este cenzurată sau nu corespondența; are impedimente gen: lipsă de plicuri, mărci, hârtie), are întâlniri (cu cine, frecvența, ce impedimente există), primește colete/banderole/pachete (de la cine, ce impedimente există), contactează telefonic (cu cine, frecvența, există impedimente, de ce natură sunt impedimentele)	6. Accesul la asistența medicală: starea în general a sănătății, evoluția stării sănătății (îmbunătățit/ înrăutățit, detaliile), aprecierea nivelului de asistență medicală (inclusiv comportamentul personalului), accesul la medicamente (cum: din instituție, prin intermediul rudelor; suficiența, dificultățile), accesul la serviciile medicului stomatolog, etc
7. Accesul la asistență juridică: beneficiază sau nu (avocat pe contract, avocat garantat de stat, alt jurist), frecvența întâlnirilor, impedimente în realizarea întâlnirilor cu avocatul (inclusiv din partea avocatului și administrației), aprecierea generală a calității asistenței	8. Tortura și alte rele tratamente: a fost/ nu au fost aplicate (dacă da de către cine și unde), a făcut o plângere (dacă da cui, ce a urmat)

<p>9. Aplicarea măsurilor disciplinare: cunoaște sau nu măsurile disciplinare și temeiul de aplicare a acestora, cine i-a furnizat asemenea informație, au fost aplicate sau nu măsuri disciplinare (cine, când, în ce condiții, a contestat sau nu, ce a urmat)</p>	<p>10. Condițiile de detenție: aprecierea generală, nr. de persoane în celulă, au sau nu lenjerie de pat, ce mobilier au la dispoziție, au unde păstra produsele alimentare, există iluminare naturală în celulă, este ventilată celula, se fumează în celulă, au energie electrică (limitat, reglementat, decide singur), au echipament electric, este veceu și lavoar (condițiile de utilizare), au posibilitate să facă duș (frecvența), primește produsele necesare pentru igienă (diversitatea, suficiența, frecvența)</p>
<p>11. Alimentarea: frecvența, aprecierea calității, necesități speciale, diversitatea</p>	<p>12. Timpul liber: ocupațiile în timpul liber (posibilitatea de a alege, echipamentul necesar)</p>
<p>13. Procurările: posibilitatea de a procura (frecvența, diversitatea și calitatea produselor), modalitatea de achitare (procedura, costurile)</p>	<p>14. Libertatea conștiinței: practicarea unui cult religios (da/nu; liber sau cu impedimente), vine sau nu slujitorul cultului, există/nu local amenajat, există/nu discriminare pe motiv religios</p>
<p>15. Munca: prestează muncă (da/nu/uneori), decide singur/este impus, poate/nu poate alege caracterul muncii, este remunerat/neremunerat pentru muncă</p>	<p>16. Alte constatări</p>

ANEXA NR. 9

REPERE PENTRU INTERVIUL CU PERSOANELE CONDAMNATE LA PRIVAȚIUNE DE LIBERTATE

1. Date generale: sex, vârstă, studii, stare civilă	2. Acte de identitate: are/nu, au fost perfectate înainte/după condamnare
3. Are sau nu posibilitatea de a munci și acumula anumite surse pentru propriile necesități?	4. Condițiile de detenție: aprecierea generală, nr. de persoane în local, există iluminare naturală/artificială, este ventilat spațiul, temperatura și umiditatea
5. Igiena: are sau nu lenjerie de pat (frecvența schimbării), schimbarea hainelor (frecvența), condiții pentru duș (aprecierea generală, frecvența, echipamentul și condițiile necesare asigurate, asigurarea cu produse de igienă și menaj)	6. Alimentarea: aprecierea generală, aprecierea calității, asigurarea cu apă potabilă, posibilitatea de alimentare conformă convingerilor religioase
7. Accesul la informație: aprecierea generală a resurselor bibliotecii, accesul la ziare și reviste, TV, radio (accesibilitatea)	8. Atitudinea personalului: aprecierea generală, aplicarea forței și mijloacelor speciale (frecvența, în ce condiții), atitudinea în general a personalului față de deținuți
9. Religia: libertatea, discriminarea pe motiv religios	10. Accesul la asistență medicală: accesibilitatea, frecvența apelării la servicii (inclusiv la asistență medicală de urgență)

<p>11. Drepturile: cunoașterea drepturilor (cum, prin ce mijloace), acordarea de asistență juridică (cine, frecvența, gratuitatea), cunoașterea regimului, valorificarea posibilităților de adresare pentru protecția drepturilor (cunoaște/nu mecanismele, sunt accesibile, reacționează și sunt credibile)</p>	<p>12. Corespondența exterioară (cu cine, frecvența, impedimente), întrevederile cu rudele (frecvența, impedimentele în realizare, au existat/nu refuzuri), primirea coleteleor și pachetelor (frecvența, plângeri și modalitatea de soluționare, reacțiile), interacțiunea cu mecanismele de protecție a drepturilor deținuților</p>
<p>13. Procurările: posibilitatea de a procura (frecvența, diversitatea și calitatea produselor), modalitatea de achitare (procedura, costurile)</p>	<p>14. Libertatea conștiinței: practicarea unui cult religios (da/nu; liber sau cu impedimente), vine sau nu slujitorul cultului, există/nu local amenajat, există/nu discriminare pe motiv religios</p>
<p>15. Munca: prestează muncă (da/nu/uneori), decide singur/este impus, poate/nu poate alege caracterul muncii, este remunerat/neremunerat pentru muncă</p>	<p>16. Alte constatări</p>
<p>13. Plângeri la adresa administrației penitenciare: au fost/nu, motivele, reacțiile (inclusiv cu eventuală persecutare)</p>	<p>14. Asistența psihologică: accesibilitatea, frecvența, aprecierea generală</p>
<p>15. Munca: prestează muncă (da/nu/uneori), decide singur/este impus, poate/nu poate alege caracterul muncii, este remunerat/neremunerat pentru muncă</p>	<p>16. Întrebări pentru anumite categorii:</p> <ul style="list-style-type: none"> - minorii: asigurarea dreptului la educație și instruire (instruirea generală – condiții, modalitatea, activități extracurriculare, instruirea vocațională, timp pentru pregătirea lecțiilor etc.)

ANEXA NR. 10

REPERE PENTRU INTERVIUL CU RUDELE PERSOANELOR DEȚINUTE

- În ce relații de rudenie sunteți cu persoana deținută?
- De cât timp este deținută ruda Dvs.?
- Ați fost informați despre drepturile pe care le aveți ca rudă? De către cine?
- Cum ați fost informați referitor la întrevederi, pachete, colete, corespondență? Cât timp a durat până ați fost informat? Ați aflat singur, v-ați adresat la alte persoane, la cine?
- Cu cât timp înainte știți despre o eventuală întvedere cu ruda Dvs. deținută? Au fost cazuri când întvederea a fost contramandată? Din ce motiv? Cu cât timp înainte ați aflat?
- În general, este complicat de a avea o întvedere (inclusiv amplasarea locului de detenție)? Ați încercat să solicitați transferul rudei Dvs. într-un loc de detenție mai aproape de fostul domiciliu? Dacă da, ce anume? Ce a rezultat?
- Există impedimente în transmiterea pachetelor și coletelor? Ce fel de probleme există? Cum funcționează punctul de recepționare? Sunt anumite limitări, care anume? Ați adresat în acest sens vreo plângere, dacă da, cui anume? Ce a rezultat după plângerea Dvs.?
- Se cere plată pentru întrevederi? Aproximativ cât? Cine cere asemenea plăți?
- Dacă vi s-a refuzat o întvedere, pe ce motiv?
- Există probleme de a transfera mijloace pe contul de peculiu al rudei Dvs.?

- Ați primit refuz de a transmite anumite obiecte rudei Dvs.? Dacă da, referitor la ce (haine, încălțăminte, cărți, plicuri, rechizite de birou, lenjerie de pat, produse alimentare, țigări, ceai, cărți religioase, produse de igienă personală etc.)?
- Ați transmis vreodată medicamente? Ați avut impedimente? Cine a refuzat transmiterea (medicul, administrația)?
- Cum au loc de regulă întrevederile? Cineva vă împiedică să discutați liber? Cine anume? Există alte impedimente în cadrul întrevederii? În general, ce credeți că nu e bine și ce poate fi acceptat în cadrul întrevederilor de scurtă și de lungă durată? Ați depus plângere în caz de probleme, impedimente? Dacă da, cui? Ce a urmat?

ANEXA NR. 11

INDICATORII DE EVALUARE COMPLEXĂ A ACTIVITĂȚII ȘCOLII-INTERNAT PENTRU COPII ȘI ADOLESCENȚI

1. Corespunderea Regulamentului și statutului intern de activitate al școlii-internat cu prevederile legislației Republicii Moldova și actele internaționale la care este parte;
2. Eficiența activității Consiliului de tutelă al școlii-internat;
3. Respectarea prevederilor legale privind temeiul, vârsta și durata internării în școala-internat;
4. Menținerea legăturilor cu părinții și rudele; acordarea concediilor;
5. Respectarea prevederilor referitor la examenul medical și evaluarea nivelului de cunoștințe la internare în școala-internat;
6. Abaterile disciplinare: motive, frecvența; temeiul și frecvența plasării minorului în izolatorul disciplinar;
7. Măsuri de asigurare a încadrării după întoarcerea din școala-internat;
8. Implicarea copiilor în prestarea muncilor: respectarea legislației muncii și normelor de protecție a muncii, inclusiv durata muncii, volumul de muncă, tipul lucrărilor la care sunt implicați copiii, remunerarea muncii;
9. Diversitatea activităților educative;
10. Pertinența planurilor individuale de reeducare și corijare;
11. Instruirea profesională: calitatea procesului instructiv și corespunderea profesiilor obținute cu exigențele pieței forței de muncă;

12. Aplicarea sistemului de recompense și sancțiuni disciplinare: temeinicia, frecvența și eficiența;
13. Suficiența cadrelor și calificarea personalului;
14. Implicarea elevilor în procesul decizional, inclusiv în Consiliul elevilor;
15. Asigurarea bazei materiale de funcționare a școlii-internat.

METHODOLOGY

FOR DOCUMENTING AND REPORTING
THE CURRENT SITUATION OF TORTURE
AND OTHER ILL-TREATMENTS
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

I. INTRODUCTION

NECESSITY

In the past years, in Moldova, many efforts have been made to diminish the incidence of torture and other ill-treatments, and to reduce impunity. Although official sources are tempted to present a considerable reduction in cases of torture, cases of torture continue to exist in practice and the law-enforcement and court systems do not present incontestable safeguards of the fight against impunity. In such context, it is crucial that civil society organizations (CSOs) document the current situation in the country and present objective and credible information to the national and international decision-makers to strengthen the efforts of combating torture and impunity for acts of torture.

Documenting the situation of torture and other ill-treatments is a process that means collecting information according to a certain method, so that the information is as objective and complete as possible and can subsequently be used. The documentation implies a multitude of aspects, including research, collection of information about individual cases and alleged violations of a certain person's rights, collection of supportive information and information from unofficial sources, request of information and acts, crosschecking of data, analysis of cases, systematization of trends, generalization of the context, formulation of conclusions and prioritization of recommendations, presentation and reasoning of actions to be taken, monitoring of the implementation and actions aimed at enhancing the impact etc.

Although it is an inalienable part of the mandate of CSOs, *at present, the capacity of Moldovan CSOs to collect and analyze data, formulate and use reports on the current situation of prevention and combating torture is limited.* This is also proved by the fact that all the credible reports in this area in the country have been greatly developed by or with the involvement of external human resources. Combating impunity implies involving national, including local, human resources and cooperating with the public institutions in view of effective

applications of the legal provisions on prevention and combating of torture and impunity for such acts of torture.

The general elements and principles of the methodology used to document the situation of torture and other ill-treatments in a certain country were formulated by the SPT (UN Subcommittee for Prevention of Torture), CAT (UN Committee Against Torture) and CPT (European Committee for Prevention of Torture); however, in order for them to be applied by national organizations, these principles must be reflected using specific tools (according to the legal provisions and national implementation practices).

GOAL

This methodology was developed by the Institute for Penal Reforms (IRP) under the project „Strengthening the Capacities of Moldovan NGOs for Documenting and Reporting the Current Situation of Torture and Other Ill-Treatments,” implemented by the IRP with the support of Soros Foundation Moldova.

Through this methodology, IRP aims at *strengthening the capacities of Moldovan NGOs for documenting and reporting the current situation of torture and other ill-treatments, which would lead to reducing the incidence of torture and other ill-treatments and of impunity for such acts.*

STRUCTURE OF THE METHODOLOGY

In order to have practical applicability, the methodology for documenting and reporting the current situation of torture and ill-treatments in Moldova includes *an introductory part, the areas of interest, the procedure of documenting and reporting, and 14 annexes* that can be used in monitoring the observance of human rights in places of detention.

MANNER OF USE

This methodology can be used by the Moldovan CSOs, but also by other public institutions, such as the Ombudsman, the Council for Prevention of Torture, the section for combating torture of the General Prosecutor’s Office of Moldova, the divisions for internal security of the Department for Penitentiary Institutions and of the Ministry of Interior.

It is certain that some institutions may use only certain elements of the methodology, depending on their area of interest. In this sense, we would like to stress that in order to have a complete picture, *it is important that the information be collected and used with regard to all the indicators included in the methodology (areas of interest).*

The methodology is just a starting point in the process of documentation and reporting of the current situation of torture and other ill-treatments. In this sense, *it is recommended to follow the steps indicated in the methodology* in the process of documentation of the current situation of torture and other ill-treatments (*the procedure*). At the same time, depending on the level of availability of information and resources, some elements are to be adapted (without straying from the initial goal – to provide objective, full and well-documented information).

II.

AREAS OF INTEREST

There is a variety of aspects that are relevant in the context of documentation and reporting on the current situation of torture and ill-treatments in Moldova. Considering that the information is to be well-systematized with an appropriate level of detail and that it is necessary to ensure the information is neither too general, nor too detailed with excessive details about individual cases, we suggest that the documentation covers the following aspects¹:

1. LEGISLATIVE, ADMINISTRATIVE AND JUDICIAL MEASURES FOR PREVENTING AND COMBATING TORTURE

1.1 Provisions of Moldovan Legislation on the Absolute Interdiction of Acts of Torture and Other Ill-Treatments

In this section, the international acts on preventing and combating torture to which Moldova is a party shall be identified (including the date of ratification/entry into force) and if reserves in regard to certain provisions thereof have been formulated.

Subsequently, an analysis shall be made of how the Moldovan legislation incriminates torture and inhuman or degrading treatment, the punishments established for such acts and if there are any legislative restrictions that would allow offenders remain unpunished (for example, by virtue of the short statute of limitations for holding one criminally liable; possibility for conditioned sus-

¹ This methodology does not include the particularities of reporting on the current situation in the detention institutions for military, children (such as orphanages, special schools etc.) or elderly (nursing homes etc.).

pension of criminal investigations; the possibility of suspending the execution of punishment in regard to offenders etc.). When the compatibility of internal legislative provisions with international provisions is analyzed, reference shall be especially made to official findings (e.g. advisory opinions of Council of Europe experts, reports of international institutions on monitoring the observance of international treaties).

If an effective process for amending the legislation on preventing and combating torture is unleashed, this should also be specified, with details about the perspective from which the legislation is to be amended.

1.2 Legislative Measures for Preventing and Combating Torture

Unlike the previous section, this one refers to reviewing the legal provisions that prevent or lead to reducing the incidence of torture, including:

- the provisions of the Moldovan Constitution;
- the pertinent principles of the Criminal Procedure Code, Code for Conventions, and the Enforcement Code;
- the specific regulations in the legislation on apprehension (grounds, procedure, duration and cessation thereof, the rights of the apprehended person, the obligations of the administration of the detention place), pretrial detention (grounds, procedure, duration and cessation thereof, the rights of the arrested person, the obligations of the administration of the detention place), service of custodial punishments (short analysis of the criminal policy, the rights enjoyed by the person sentenced to imprisonment, the obligations of the administration of the place of detention, existing alternatives to detention). During the analysis, specific aspects of the criminal and administrative proceedings as well as of categories of subjects, such as juveniles, women, etc. are to be identified. An assessment of the clarity and sufficiency of regulations shall be made.

1.3 Administrative Measures for Preventing and Combating Torture

From the perspective of administrative measures, the commitments of the public institutions to prevent and combat torture (in whose work there is a high risk of torture) shall be analyzed. The policy papers (action plans, strategies in the area) meant to enhance the fight of torture and impunity and to strengthen the institutions' capacity to prevent and combat torture shall be analyzed and a

summary thereof shall be presented.

1.4 Judicial Measures for Preventing and Combating Torture

To be analyzed briefly, in terms of prevention as a whole, the legal regulations and their implementation regarding:

- duties of the prosecutor in criminal investigation (especially the review of the legality of apprehension, review of the legality of procedural actions carried out by the prosecuting authority, the exclusion from file of evidence obtained in violation of the law),
- judicial control of the pre-trial procedure and the court's interlocutory ruling (in other words, what are the legal provisions and what judges actually do when allegations of torture and other ill-treatment are made during the examination of cases). Also, to be examined the legal provisions and actual practice of admitting evidence obtained through violence, threats or other means of coercion, through violation of one's rights and freedoms.

Nota bene: the criminal investigation and trial of cases of torture will be analyzed in a separate section.

1.5 Fundamental Safeguards for Preventing and Combating Torture

There are a number of safeguards that can lead to preventing and combating torture and other ill-treatments. However, the most important of them are to be documented and indicated in the report.

1.5.1 Right to Defense

From this perspective, the following must be analyzed: since when the person is entitled to defense and admission of defense; the circle of subjects entitled to state-guaranteed legal aid; legal assistance during the main proceedings (for the accused) and during the detention; legal assistance for the accused and for convicts; the rights and obligations of the defense and the quality of the legal services provided.

1.5.2 Medical Examination

It is important to reflect on how medical examination is organized in detention places; who is subject to a medical examination and when (mandatory medical examination upon entry and release from the place of detention; frequency of the medical examination); rights and obligations of the doctor and of the pa-

tient; the presence of other persons during medical examination; record-keeping and registries; the medical secret, limits and exceptions; the quality of medical examination and the independence of medical staff in general; the right to independent medical examination, access and costs for such medical examination; doctors' obligation to notify the authorities in case of torture allegations and interaction with these authorities. Since the medical examination is organized differently at different detention institutions, the items indicated above shall be analyzed separately for each institution.

1.5.3 The Right to Notify Relatives and Third Parties about the Act and Place of Apprehension

Both for the criminal and administrative proceedings, the following shall be analyzed: the right to notification about the apprehension; how this right is exercised; the possibility to postpone the notification, and especially the practical application of legal provisions. Also, specific situations (e.g. concerning juveniles, foreigners) shall be analyzed separately.

1.5.4 Mechanism for Filing Complaints

To be analyzed, in a synthesized manner, for each category of institutions that provide services for detention of persons (details will be presented in pt.4): the category of subjects that can file complaints; issues that can be invoked in the complaints; censorship of correspondence and its limitations; institutions authorized to examine complaints about detainees' rights; procedure for examining complaints and the result of the examination of complaints; the possibility to appeal the reply; most frequently invoked issues in the complaints; the functionality of the complaint-filing mechanism and eventual restrictions (including logistical, e.g. costs) in filing the complaints.

2. EDUCATION ABOUT THE ABSOLUTE INTERDICTION OF TORTURE AND OTHER ILL-TREATMENTS

This section implies reviewing how the law enforcement staff (police officers, employees of the penitentiary system) and other professionals (medical workers in the penitentiary system and police inspectorates, psychiatric and somatic doctors) are trained in preventing and combating torture. The anti-torture education of prosecutors, judges, lawyers and forensic doctors will be presented in subsequent sections.

2.1 Anti-Torture Education of Police Officers

The following must be reviewed concerning the anti-torture education of police officers (especially those who maintain the public order and those who carry out criminal investigations):

- *The curriculum for the initial training of police officers*, to identify if the curriculum for initial training contains specific courses aimed at forming an attitude towards human rights protection and combating torture. Also, an review shall be made of the extent to which the subject is integrated in other subjects (e.g. the Constitutional Law; Legal Protection of Human Rights; ECHR Caselaw; Criminal Procedure Law; Criminal Law; Contravention Law; Police Law; Police Tactics and Theory etc.). It is important to keep in mind: the adequate attitudes about human rights protection and zero tolerance to torture are formed not only within a separate subject but within all the subjects taught and extracurricular activities carried out with and for present and future police officers;
- *The curriculum for the continuous training of police officers* and similarly, it will be necessary to identify if this curriculum contains specific courses on human rights protection and combating torture. Also, a review must be made of the extent to which the subject is integrated in other subjects (e.g. Constitutional Law; Legal Protection of Human Rights; ECHR Caselaw; Criminal Procedure Law; Criminal Law; Contravention Law; Police Law; Police Tactics and Theory etc.) or in the topics of continuous training programs for police officers. Increased attention shall be paid to *the sufficiency of the training* (sufficient number of hours; participation in the training of all/certain categories of police officers, including managers; periodicity) and *quality of the training* (methods used; quality of teaching and training materials; availability of supportive materials; adaptation of training to the trainees' needs; impact of the training or at least an estimation of the quality of the training from the point of view of its results); It should also be noted that if the police do not have sufficient professional abilities (e.g. hearing, collecting evidence etc.) they will most likely seek to reach the confession of guilt, including by means of torture and other ill-treatments;
- *Extracurricular activities carried out with and for present and future police officers* on the subject of prevention and combatting of torture (trainings, dedicated competitions, newsletters etc.). Here the subjects of those who organize such activities should be specified (including if other public institutions get involved, such as the prosecution, the penitentiary system, the

mechanisms for human rights protection, CSOs etc.); the pertinence for the police work; the frequency of activities;

- *Methodological support provided to police officers*, especially to what extent the instructions and recommendations made for their professional work promote zero tolerance to torture.

In the context or separately, an indication shall be made if the training and extra-curricular activities take place under a regulatory framework (e.g.: an order; a training plan; if the persons responsible for the organization are specified; if the participation in continuous training and in extra-curricular activities is taken into account; the requirements to the trainers etc.).

2.2 Anti-Torture Education of Penitentiary System Staff

As to the anti-torture education of the penitentiary system staff, the following shall be reviewed:

- *the curriculum for the initial training of penitentiary system staff*, to identify the courses that contribute to forming an attitude of human right protection and combating torture. In this context, attention shall be paid to the categories of new staff that attend such courses, the number of hours dedicated to anti-torture subjects. An analysis shall be made of how well the subject is integrated in other subjects (e.g. on the use of physical force and special means).
- *the curriculum for the continuous training of penitentiary system staff*, to identify if the continuous training curriculum contains specific courses for human rights protection and combating torture. Also, it is necessary to identify to what extent the subject is integrated in other subjects or in the topics of the continuous training programs for the penitentiary system staff. Increased attention shall be paid to *the sufficiency of the training* (sufficient number of hours; participation in the training of everyone /certain categories of the penitentiary system staff, including managers; periodicity) and to *the quality of the training* (methods used; quality of teaching and training materials; availability of supportive materials; adaptation of the training to the trainees needs; the impact of the training or at least an estimation of the quality of the training from the viewpoint of the training results). It should also be noted that if penitentiary system staff will not be knowledgeable about the situations and methods of applying physical force and special means, this could lead to excess of vicious practices;

- *extra-curricular activities carried out with and for the penitentiary system staff* on the subject of prevention and combating of torture (trainings, dedicated competitions, newsletters etc.). Here the subjects who organize such activities shall be specified (including if other public institutions get involved, such as the prosecution, the police, the mechanisms for human rights protection, CSOs etc.); the pertinence for the work within the penitentiary system; the frequency of activities;
- *methodological support provided to police officers*, especially to what extent the instructions and recommendations made for their professional work promote zero tolerance to torture.

In the context or separately, an indication shall be made if the training and extra-curricular activities take place under a regulatory framework (e.g.: an order; a training plan; if the persons responsible for the organization are specified; if the participation in continuous training and in extra-curricular activities is taken into account; the requirements to the trainers etc.).

2.3 Anti-Torture Education of Medical Workers

The medical workers in detention sites play a decisive role in the primary documentation of acts of torture and other ill-treatments. For these reasons, in this section, an analysis shall be made about whether the workers in detention sites have attended specific courses that contribute to understanding the role they have in preventing and combating torture and especially about the manner of identifying the physical and psychological consequences of torture (according to the Istanbul Protocol) and in interacting with the law-enforcement and human right protection bodies (especially the prosecution, the national mechanism for preventing torture, and the ombudsman).

An analysis shall be made of the courses attended (if any), periodicity (upon admission to office or at a certain time interval, frequency), sufficiency (number of hours, if all medical workers of all detention sites have been involved), quality of training (organizers, availability of materials, methods of training used, if an evaluation was subsequently conducted), the methodological support provided to the specialists (teaching materials, methodological instructions or recommendations).

3. FUNCTIONALITY OF TOOLS FOR PREVENTING TORTURE AND OTHER ILL-TREATMENTS

In this section, an analysis shall be made of the functionality of the tools aimed to prevent torture and other ill-treatments, such as the ombudsman, the national mechanism for preventing torture (council for preventing torture) and the local commission for monitoring detention sites. This section will not focus on the work of torture combating institutions, such as internal disciplinary investigations or the criminal investigation and court trial of torture cases.

3.1 The Ombudsman

In this section, the analysis should focus on:

- Compliance of the institution with the Paris Principles on the Status of the National Institutions (especially from the perspective of independence and safeguards of independence);
- Legal regulation of institution's responsibilities (in the Constitution, Law or regulation) including of those related to prevention of torture (if they are specified expressly, clearly and sufficiently);
- Functional independence and safeguards of independence; term of the mandate and grounds for termination of the mandate; mechanisms for avoiding the conflict of interests; the existence of a code of ethics;
- Regulation of the access to detention sites; effective access to all detention sites and to any parts of the detention institution at any time of the day; regulation of the access of ombudsman's office staff and experts in detention sites according to the law and practices of legal provisions;
- Obligation to provide information to the ombudsman, regulations on protection of information sources, manner for ensuring confidentiality and for avoiding repressions;
- The existence of an activity plan; capacity development plans; strategies of partnership and public communication;
- The tools used including the programs for promoting human rights (target groups, frequency), examination of notifications (applicants and categories of complaints, examination results); visits to detention sites (range of institutions visited, frequency, reactions, work results);

- Methodology for conducting visits (is regulated/approved; manner of determination of places to be visited; announced visits and ad hoc visits; regulation and effective possibility of having confidential interviews with the detainees; regulation of the procedure for preventing/reacting to the repressions of detainees or other persons who communicated with ombudsman's office); regular revision of the methodology;
- Involvement in developing normative and policy papers related to the detention and treatment of prisoners (how the process is organized, the level of acceptance of recommendations);
- Level of endowment with human resources, level of qualification of the staff, diversity of staff experience (e.g. lawyers, human right experts, doctors, psychologists etc.; how the gender equality and minority representation is ensured); staff training;
- Level of endowment with resources (space, transportation means, equipment, support staff etc.); financial autonomy and management of resources;
- Manner of implementation of recommendations (there is a pre-established manner for addressing recommendations, regularity of submission of reports per visit and recommendations, monitoring the manner of implementation, implementation of recommendations by parties involved and cooperation with the ombudsman for the implementation of recommendations);
- Preparation and submission of annual activity reports and thematic reports (presentation procedures, category of beneficiaries);
- Public accessibility (e.g. public opening hours, telephone lines etc.), public responsibility, efficiency and indicators used to measure progress in preventing torture;
- Cooperation with the Council for Prevention of Torture (including clarity of different roles) and international mechanisms for human rights protection and other institutions; local partnerships.

3.2 National Mechanism for Prevention of Torture (Council for Prevention of Torture)

In this section, the following shall be analyzed:

- Compliance of *the institution as a whole* and its mandate with the requirements established in the Optional Protocol of the UN Convention on Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Punishments or Treatments (see the torture prevention concept², requirements to the national torture prevention mechanisms and recommendations made³). It's in fact a summary of the following aspects;
- Clear specification of the mandate in the Constitution, laws and other legal acts; the level of understanding of the mandate and preventative role by the members of national mechanism for prevention of torture;
- Functional independence and safeguards of independence; term of the mandate and grounds for termination of the mandate; mechanisms for avoiding conflicts of interest; existence of a code of ethics;
- Regulation of access to detention sites; effective access to all detention sites and to any place of the detention institutions at any time of the day;
- Obligation to provide information to the national mechanism for prevention of torture, regulations on protection of information sources, manner for ensuring confidentiality and for avoiding repressions;
- Existence of an activity plan; plans for capacity development; strategies on partnership and communication with the public;
- Methodology for conducting visits (is regulated/approved; manner of determination of places to be visited; announced visits and ad hoc visits; regulation and effective possibility of having confidential interviews with the detainees; regulation of the procedure for preventing/reacting to repressions against detainees or other persons who communicated with monitoring teams); regular revision of the methodology;
- Involvement in developing normative and policy papers related to the detention and treatment of detainees (how the process is organized, the level of acceptance of recommendations);

² <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/ConceptPrevention.htm>.

³ http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/spt_visits.htm.

- Level of endowment with human resources (including staff dedicated to the prevention job), level of qualification of the staff, diversity of staff experience (e.g. lawyers, human rights experts, doctors, psychologists etc.; how the gender equality and minority representation is ensured); staff training;
- Level of endowment with resources (space, transportation means, equipment, support staff etc.); financial autonomy and management of resources;
- Manner of implementation of recommendations (there is a pre-established manner for addressing recommendations, regularity of submission of reports per visit and recommendations, obligation of institutions to examine recommendations and commence a dialogue regarding the implementation of recommendations, monitoring the manner of implementation, implementation of recommendations by parties involved);
- Preparation and submission of annual activity reports and topical reports (procedures of presentations, category of beneficiaries);
- National mechanism for prevention of torture established within one year from the coming into effect of OPCAT; method of training (public, transparent and participatory process);
- Cooperation with international mechanisms for human rights protection (especially SPT) and other institutions; local partnerships.

3.3 Local Commissions for Monitoring Detention Sites

In this section, the following shall be analyzed:

- Specification of role in preventing and combating torture; specification of mandate in legal acts;
- Method of creation;
- Regulation of access to detention sites and actual access to detention sites in any place of the detention institution and at any time of the day;
- Obligation to provide information to the local commissions for monitoring detention sites, regulations on the protection of information sources, manner of ensuring confidentiality and avoiding repressions;
- Methodology for conducting visits (is regulated/approved; manner of regulation of places to be visited; announced visits and ad hoc visits; regulation

and actual possibility of having confidential interviews with the prisoners); regular revision of the methodology;

- Functionality of local committees for monitoring detention sites (including the level of endowment with human, information, material and financial resources);
- Manner of formulation and implementation of recommendations, preparation and submission of annual activity reports, authorities' response to the recommendations of these committees;
- Cooperation with national mechanisms for human rights protection (especially the cooperation with the council for preventing torture and the ombudsman).

4. NON-JUDICIAL MEASURES FOR PREVENTING AND COMBATING TORTURE

In this section, an analysis shall be made of the internal disciplinary investigations and examination of complaints as managerial tools that contribute to the good operation of law-enforcement and detention institutions and thus contribute to preventing and combating torture.

4.1 Internal Disciplinary Investigations Within Internal Affairs Bodies

For the internal affairs body, the following shall be analyzed:

- Legal regulations on internal disciplinary investigations;
- Persons responsible for internal disciplinary investigations and their functional independence;
- Competence (range of problems that can be examined);
- Manner of notification (including the level of information of potential applicants);
- Functional responsibilities (request of information, possibility to request materials about the case, verification of facts claimed in complaints/notifications);

- Procedure of examination of complaints, notifications and duration;
- Potential measures (e.g. suspension from office) and sanctions;
- Connection between non-judicial measures (internal disciplinary investigations) and judicial measures (beginning of criminal investigations) for combating torture;
- Statistics about the number of complaints and issues invoked, results of internal disciplinary investigations and categories of sanctions imposed;
- Providing the general public with data about internal disciplinary investigations;
- Efficiency of internal disciplinary investigations.

4.2 Internal Disciplinary Investigations Within the Penitentiary System

For the penitentiary system the following shall be analyzed:

- Legal regulations on internal disciplinary investigations;
- Persons responsible for internal disciplinary investigations and their functional independence;
- Competence (range of problems that can be examined);
- Manner of notification (including the level of information of potential applicants);
- Functional responsibilities (request of information, possibility to request materials about the case, verification of facts claimed in complaints/notifications);
- Procedure of examination of complaints, notifications and duration;
- Potential measures (e.g. suspension from office) and sanctions;
- Connection between non-judicial measures (internal disciplinary investigations) and judicial measures (beginning of criminal investigations) for combating torture;
- Statistics about the number of complaints and issues invoked, results of

internal disciplinary investigations and categories of sanctions imposed;

- Providing the general public with data about internal disciplinary investigations;
- Efficiency of internal disciplinary investigations.

4.3 Examination of Complaints About the Work in Psychiatric Institutions

For psychiatric institutions (psychiatric hospitals and psycho-neurological boarding schools), the following shall be analyzed:

- Legal framework on the complaint filing mechanisms;
- Subjects authorized to file complaints and the level of information about the complaint mechanism;
- Range of problems to be invoked in complaints;
- Authorities responsible for examining the complaints;
- Procedure of examination of complaints;
- Statistics about the number of complaints filed and examined, and the examination results;
- Functionality of the complaint filing mechanism.

5. CRIMINAL INVESTIGATION AND TRIAL OF CASES OF TORTURE

5.1 Criminal Investigation of Cases of Torture

In this section, the following shall be analyzed:

- Manner of notification of cases of torture, inhuman or degrading treatment (including the possibility of ex-officio notification); tracking of notifications;
- Institution competent to conduct the criminal investigations; professional capacity (specialization; training, including sufficiency and quality of training, similarly pt. 2.1; methodological support), independence and responsibility of prosecutors;

- Specific features of the beginning, holding and completing of criminal investigations of cases of torture, inhuman and degrading treatment;
- Evidence and means of evidence; ordering and conducting the forensic expert examination: organization of the forensic examination, qualification of the staff (training, including the sufficiency and quality of training, similarly pt. 2.1; methodological support) and quality of findings/expert examination reports;
- Treatment of the victim of torture during criminal investigations; sensitivity towards the special needs of victims of torture and prosecutors' attitude towards victims of torture;
- Statistics about: number of complaints/notifications; range of problems invoked in complaints/notifications; number of cases started; number of cases filed with court;
- Ensuring the efficient, effective, multilateral and complete, prompt and transparent character of criminal investigations in cases of torture; weaknesses in investigating torture and other ill-treatments.

5.2 Trial of Torture Cases

In this section, the following shall be analyzed:

- Sensitivity of the judicial system to the issue of torture (independence; professional capacity including training of judges);
- Burden of proof of non-use of torture;
- Specific features of trial of cases of torture;
- Protection of the victim of torture during court trial;
- Protection of the witnesses of crime of torture and inhuman or degrading treatments;
- Civil remedies for the victim of torture (civil action in criminal proceedings and separate civil actions: method of filing, requirements that can be included in the civil actions, court costs, national judicial practice);
- Statistics about: number of cases heard; range of sanctions imposed and accessibility of such data to the public.

6. ASSISTANCE TO VICTIMS OF TORTURE

In this section, an analysis shall be made of the categories of assistance available to a victim of torture, including legal assistance, medical assistance and support services.

6.1 Legal Assistance to Victims of Torture

In this section, the following shall be analyzed:

- Legal provisions on the legal assistance to victims of crimes and specific legal provisions about the legal assistance of victims of torture;
- Legal assistance on contract basis and state-guaranteed legal aid;
- Category of subjects that can enjoy state-guaranteed legal aid and specific provisions on the state-guaranteed legal assistance for the victims of torture;
- Subjects authorized to provide legal assistance to the victims of torture;
- Procedure for granting legal assistance to the victims of torture;
- Quality of legal assistance provided (sensitivity of lawyers regarding the issue of torture and other ill-treatments; selection of lawyers; training of lawyers, sufficiency and quality of training; methodological support to lawyers; monitoring of the quality of legal assistance provided);
- Statistics about the number of persons who have benefited from state-guaranteed legal aid as victims of torture.

6.2 Medical Assistance to the Victims of Torture

In this section, the following shall be analyzed:

- Medical examination (a synthesis of the findings in 1.5.2) and medical assistance;
- Legal-normative framework on the medical assistance of potential victims of torture (especially for persons apprehended, arrested and convicted to custodial sentences). Attention shall be paid to the legal provisions, normative acts but especially to the orders of the Ministry of Health on this subject;

- Category of subjects eligible for medical assistance;
- Persons authorized to provide medical assistance, including accessibility to services of doctors outside detention institutions (procedure, costs etc.);
- Procedure of providing medical assistance (manner of request, timeframe of provision, manner of provision, record-keeping and registries);
- Rights and responsibilities of the doctor and patient in providing medical assistance;
- Quality of medical services and quality assurance mechanisms (complaints, mechanisms for assessing the quality of services);
- Emergency and ordinary medical assistance;
- Role and constraints in the work of professionals having dual obligations (to the patient and to the employer);
- Medical documentation of torture: regulation of the obligation of documentation, training of medical workers, availability of resources, procedure of documentation, weaknesses in work;
- Medical assistance services for the recognized victim of torture: availability, category of potential beneficiaries and conditions of access, subjects authorized to provide such assistance.

6.3 Psychological Assistance and Other Support Services for the Victims of Torture

In this section, the following shall be analyzed:

- Legal regulations on the psychological assistance services and other support services for the victims of torture;
- Categories of services available (range of services; categories of beneficiaries; the subjects who provide such services; conditions of accessibility; quality of services and their compliance with the needs of the beneficiaries);
- Statistics on the number of beneficiaries of such services;
- Support services (psychological, social, financial etc.) to the families of victims of torture (if any).

7. CURRENT SITUATION OF TORTURE AND OTHER ILL-TREATMENTS

If the previous sections implied an analysis of the legal provisions and actual situation regarding the legislative, administrative and judicial measures adopted for preventing and combating torture, this section will focus on analyzing the incidence of torture in Moldovan detention institutions.

7.1 Institutions Subordinated to the Ministry of Interior

In this section, the following shall be analyzed:

- Legal-normative framework on the operation of detention institutions within the police department (temporary detention isolators); principles of operation established;
- Legal regulations on the categories of persons and grounds for holding them in police custody; indicate who should not be detained in such institutions;
- Detention sites (number of institutions, number of cells, number of places; approval of capacity; level of occupation); disaggregated statistics regarding the number of detainees per categories, % of foreigners, sex, age;
- Location of isolators: building/basement;
- Tracking of detainees (registries). The registries must contain information about the identity of the persons detained, grounds for the detention, time of entry to and release from the institution; the accuracy with which registries are kept must be examined;
- Separate detention of various categories of detainees;
- Information provided to detainees upon arrival, access to the normative acts on the conditions of detention;
- Conditions of detention (area; bed and bed sheets, tidiness and how frequently bed sheets are changed; equipping of cells; lights; ventilation; temperature and humidity; insects and rodents);
- Hygiene (possibility to bathe/take a shower and how often) and sanitary conditions (toilet, washstand; in the cell, in the building, outside);

- Supply of water and food (quantity, quality, variety and frequency; special meal needs);
- Medical examination and assistance (frequency of medical examination; procedure of provision of medical assistance: manner of request and response to requests; level of provision with medicine; the staff: level of professionalism and training, rights and responsibilities of doctors and medical staff, independence of medical staff; registries with records of medical examination and assistance provided; method for transfer in general hospitals);
- Daily activities (range of activities provided, including work, education, leisure and religious activities; activities inside and outside the cell; walks);
- Contact with the outside world (visits, correspondence, telephone conversations);
- Isolation of certain detainees (grounds, procedure, who makes the decision, possibility to challenge the isolation decision and assistance provided in this regard; medical examination before, during and after isolation; statistics about the number of isolation sanctions);
- Use of physical force and special means (including the type and duration of their application; proportionality of interventions; medical examination of persons; registration of use of special means; informing the administration of the detention institution);
- The staff (number foreseen, actual number, level of professional training; relations between the staff and the detainees; the level of motivation: salary, social package, work conditions, personal security);
- General treatment of the detainees and the “atmosphere” in detention sites: reaction to the requests and complaints of the staff, including the number of complaints about the same issue, quality and duration of reaction to such complaints; attitude to the detainees – as stipulated or treating them all the same, as “bad criminals”; observing the privacy and intimacy of detainees, including access to cells; tolerance of less mannered elements and “control” exerted of some detainees over the others; manner of reaction of the administration of the detention site to self-mutilations and conflicts among the detainees; how daily problems are solved, including at the initiative of the administration of the detention site, e.g. observance of not only criteria

of separation of detainees but also their placement in cells; physical violence by the staff, practices, visible traces, reactions, explanations etc.;

- Specific measures of torture prevention and combating (e.g. video cameras; regular verification of the isolators; procedure of filing complaints, simple and without impediments, without subsequent persecutions; manner of informing the detainees about the possibility to file requests and complaints, the information provided to persons when placing them in detention, the format of the information provided and if the content of such information is accessible etc.;
- Repressions (any act or omission by the authorities that would lead to imposing sanctions on the person or organization that has communicated certain information, true or false, on the persons who visit the detention sites or causing other damages to such persons or organizations. So, it shall be analyzed if such situations have taken place and if measures to prevent and combat them have been taken);
- Incidence of torture: number of notifications; methods of torture invoked; number of cases registered; judicial and non-judicial measures taken;
- An analysis of the cases of torture and inhuman and degrading treatment and the factors contributing to this (e.g. discovery indicator; political pressure on the police work; corruption and money swindling; regular transfers from one detention institution to another; deficient tracking of apprehensions, non-documented apprehensions, the deficient tracking of detainees; lack of an independent medical examination; poor quality of legal assistance; lack of a functional mechanism for monitoring detention sites; admission of evidence obtained through torture; the architecture of detention sites; financial means allocated etc.).
- To be analyzed separately:
- Transportation of the person from the moment of actual retention to the police department and the detention place;
- Methods for investigation of crimes used by the police, acts of violence and abuse during the hearing as part of criminal investigation process or outside of it, the place where such hearings are held and the means of verification/monitoring of such places;
- Transportation of detainees (means of transport and transport conditions,

special means used for transportation).

7.2 Penitentiary Institutions

In this section, the following shall be analyzed:

- Legal-normative framework on the operation of detention institutions; principles of operation established;
- Legal regulations on the categories of persons and grounds for holding them in detention in such institutions;
- Detention sites (number of institutions, number of cells, number of places; approval of capacity; level of occupation); location of institutions; disaggregated statistics regarding the number of detainees per categories, % of foreigners, sex, age;
- Tracking of detainees (registries). The registries must contain information about the identity of the persons detained, grounds for the detention, time of entry to and release from the institution; the accuracy with which registries are kept must be examined;
- Separate detention of various categories of detainees;
- Information provided to detainees upon arrival, access to the normative acts on the conditions of detention;
- Conditions of detention (area; bed and bed sheets, tidiness and how frequently bed sheets are changed; equipping of cells; lights; ventilation; temperature and humidity; insects and rodents);
- Hygiene (possibility to bathe/take a shower and how often) and sanitary conditions (toilet, washstand; in the cell, in the building, outside);
- Supply of water and food (quantity, quality, variety and frequency; special meal needs);
- Daily activities (range of activities provided, including work, education, leisure and religious activities; activities inside and outside the cell; walks);
- Medical examination and assistance (frequency of medical examination; procedure of provision of medical assistance: manner of request and response to requests; level of provision of medicines and medical equipment;

the staff: level of professionalism, training, rights and responsibilities of doctors and medical staff, independence of medical staff; registries with records of medical examination and assistance provided; method for transfer in general hospitals);

- Contact with the outside world (visits, variety of visits and their conditions; correspondence, telephone conversations: censorship and its limitations, costs; packages and parcels);
- Use of physical force and special means (including the type and duration of their application; medical examination of persons; registration of the use of special means, grounds and proportionality, informing the administration of detention institution);
- Disciplinary procedures including the range of misconduct and disciplinary sanctions that can be applied, methods for applying them, the possibility of the detainee to explain his/her position. Particularly, isolation of certain detainees (grounds, procedure, who makes the decision, possibility to appeal the isolation decision and assistance provided in this regard; medical examination before, during and after isolation; detention conditions in the disciplinary isolator, material conditions and regime; statistics on the number of sanctions, including isolation);
- The staff (number foreseen, actual number, level of professional training; relations between the staff and the detainees; the level of motivation: salary, social package, work conditions, personal security);
- General treatment of the detainees and “the atmosphere” in detention sites: reaction to the requests and complaints of the staff, including the number of complaints about the same issue, quality and duration of reaction to such complaints; attitude to the detainees – as stipulated or treating them all the same, as “bad criminals”; observing the privacy and intimacy of detainees, including access to cells/bedrooms; tolerance of less mannered elements and “control” exerted by some detainees over the others; manner of reaction of the administration of the detention site to self-mutilations and conflicts among the detainees; how daily problems are solved, including at the initiative of the administration of the detention site, e.g. observance of not only criteria of separation of detainees but also their placement in cells; physical violence by the staff, practices, visible traces, reactions, explanations etc.;
- Specific measures for prevention and combating torture (e.g. video cam-

eras; regular verification of institutions by senior management: frequency, procedure, results; procedure of filing complaints, simple and without impediments, without subsequent persecutions; manner of informing the detainees about the possibility to file requests and complaints, the information provided to persons when placing them in detention, the format of the information provided and if the content of such information is accessible etc.;

- Repressions (any act or omission by the authorities that would lead to imposing sanctions on the person or organization that has communicated certain information, true or false, to the persons who visit the detention sites or causing other damages to such persons or organizations. So, it shall be analyzed if such situations have taken place and if measures to prevent and combat them have been taken);
- Incidence of torture: number of notifications; methods of torture invoked; number of cases registered; judicial and non-judicial measures taken;
- An analysis of the cases of torture and inhuman and degrading treatment and the factors contributing to this (e.g. corruption and money swindling; professional incapacity; lack of an independent medical examination; poor quality of legal assistance; lack of a functional mechanism for monitoring detention sites; the architecture of detention sites; financial means allocated etc.).

7.3 Psychiatric Institutions

In this section, the following shall be analyzed:

- Legal-normative framework on the operation of psychiatric institutions (psychiatric hospitals and psycho-neurological boarding schools); their principles of operation established;
- Legal regulations on the categories of persons and grounds for enrolling them in such institutions (enrollment/hospitalization with and without free consent; procedure and participants in the procedure; assistance provided to persons during the examination process); procedure of declaring the person's incapacity (including the right of defense);
- Number of institutions, number of rooms, number of places; approval of capacity; level of occupation); location of institutions; disaggregated statistics regarding the number of persons hospitalized/enrolled by categories, % of foreigners, sex, age;

- Tracking of persons (registries). The registries must contain information about the identity of the persons, grounds for the enrollment/hospitalization, time of placement in the institution; the accuracy with which registries are kept must be examined; the confidentiality of data;
- Separate accommodation of various categories of persons;
- Information provided to the persons upon arrival, access to the normative acts on the conditions of accommodation;
- Conditions of detention (area; bed and bed sheets, tidiness and how frequently bed sheets are changed; equipping of rooms; lights; ventilation; temperature and humidity; insects and rodents);
- Hygiene (possibility to bathe/take a shower and how often) and sanitary conditions (toilet, washstand; in the room, in the building, outside);
- Supply of drinking water and food (quantity, quality, variety and frequency; special meal needs);
- Medical examination and assistance (frequency of medical examination; procedure of provision of medical assistance: manner of request and response to requests; general health condition and the mental health of the patients; range of mental treatment provided; the informed consent of the patient, legal and ethical safeguards in the context of involuntary enrollment; voluntary treatment and forced treatment; participation of patients in research activities, in medical experiments without the patient's consent; level of provision with medicine and medical equipment);
- Daily activities (range of activities provided, including work, education, leisure and religious activities; activities inside and outside the room; walks);
- Contact with the outside world (visits, correspondence, telephone conversations, packages and parcels);
- Use of physical force and special means (including the type and duration of their application; medical examination of persons; registration of use of special means; informing the administration of the institution); coercive measures for violent or agitated patients, the use of Electro Convulsive Treatment (ECT), medicine overdose, abusive use of coercive measures;
- Disciplinary procedures including the range of misconduct and disciplinary sanctions that can be applied, methods for applying them, the possibility of

the detainee to explain his/her position. Particularly, isolation of certain categories of persons (grounds, procedure, who makes the decision, the possibility to appeal the isolation decision and assistance provided for this; medical examination before, during and after isolation; detention conditions in the disciplinary isolator, material conditions and regime; statistics on the number of sanctions, including isolation);

- The staff (number foreseen, actual number, level of professional training; relations between the staff and the patients; level of motivation: salary, social package, work conditions, personal security); rights and responsibilities of doctor and medical staff; availability of qualified staff, such as psychiatric doctors, medical assistants and therapists;
- General treatment of the persons and “the atmosphere” in the institution: reaction to the requests and complaints of the staff, including the number of complaints about the same issue, quality and duration of reaction to such complaints; attitude to the patients – as stipulated or treating them all the same, as “irresponsible”; observing the privacy and intimacy of patients, including access to bedrooms; tolerance of less mannered elements and “control” exerted of some patients over the others; manner of reaction of the administration of the institution to self-mutilations and conflicts among the patients; how daily problems are solved, including at the initiative of the administration of the institution; physical violence by the staff, practices, visible traces, reactions, explanations etc.;
- Specific measures for prevention and combating torture (e.g. video cameras and their placement in order to ensure privacy; regular verification of the institutions by senior management: frequency, procedure, results; procedure of filing complaints, simple and without impediments, without subsequent persecutions; manner of informing the patients about the possibility to file requests and complaints, the information provided to persons when placing them in the institution, the format of the information provided and if the content of such information is accessible etc.;
- Repressions (any act or omission by the authorities that would lead to imposing sanctions on the person or organization that has communicated certain information, true or false, to the persons who visit the institutions or causing other damages to such persons or organizations. So, it shall be analyzed if such situations have taken place and if measures to prevent and combat them have been taken);

- Incidence of torture: number of notifications; methods of torture invoked; number of cases registered; judicial and non-judicial measures taken;
- An analysis of the cases of torture and inhuman and degrading treatment and the factors contributing to this (e.g. corruption and money swindling; professional incapacity; lack of an independent medical examination; poor quality of legal assistance; lack of a functional mechanism for monitoring the institutions; the architecture of the institutions; financial means allocated etc.).
- Availability of psycho-therapeutical programs, social psychiatry services in the community and social rehabilitation programs. It must be established if there are elements of stigmatization, discrimination, deprivation of rights, negligence and ill-treatments. In a broader context, an analysis shall be made of the health policies, allocation of resources, promotion of services in the community rather than placements in institutions.

7.4 Vulnerable groups: children, women, foreign citizens, persons with mental or physical health problems, sexual minorities, migrants, victims of crimes

In regard to the vulnerable groups, an analysis shall be made of the range of specific measures aimed at the protection of these categories of persons, including: the legal-normative regulation of the protection of certain categories of detainees; the existence of non-discrimination policies in detention sites; measures for identifying the vulnerable persons; individual needs and the response to such needs; measures of protection of vulnerable groups; training of detention site staff in regard to the protection of vulnerable groups. In particular:

- *Children in detention*: measures taken to ensure that detention is applied for as short term as possible and as a last measure, the alternatives to children detention; permanent revision of detention; separation from adults; contacts with parents and legal representatives; access to education, rest, social and material support services; access of child right protection institutions to detention sites; estimation of the impact of detention on children;
- *Women in detention*: separation from men; personal hygiene conditions; measures of prevention of violence and sexual abuse; connections with families and their restrictions;
- *Persons with mental or physical health problems*: data that would confirm

that the disability serves as grounds for detention; manner of assessment of the medical needs of such persons, including the promptness of examination; capacity to respond to the medical needs of these persons, including the treatment and medical staff that assures it; physical conditions of detention and compliance with the special needs of the persons with disabilities;

- *LGBTI*: measures of protection against violence and abuse, including sexual, from both detainees and staff of the detention site; medical assistance and consulting;
- *National minorities*: availability of information in the language they understand, involvement in joint activities and marginalization on language grounds; special requirements (e.g. nutrition);
- *Migrants*: grounds and duration of detention, including the possibility to challenge the grounds of detention;
- *Victims of crimes*, including of human trafficking and torture: medical and legal assistance; evaluation and response to needs, including participation in rehabilitation programs.

To note that these criteria are sometimes cumulative (e.g. migrant women with disabilities), accordingly, the data shall be collected in a cumulative manner in all the sections.

III.

THE PROCESS OF DOCUMENTING AND REPORTING OF THE CURRENT SITUATION OF TORTURE AND OTHER ILL-TREATMENTS

1. PLANNING OF THE PROCESS OF DOCUMENTING AND REPORTING OF THE CURRENT SITUATION OF TORTURE AND OTHER ILL-TREATMENTS

Planning of the process of documentation and reporting is a decisive step for an efficient implementation of documentation and reporting. It should be noted here that *human resources* involved in documentation and reporting must be adequately qualified (knowledge of the legal, social, psychological and medical aspects of the detention) and available (in time) to perform the documenting and reporting. Additionally, it is necessary that the persons involved in the process of documenting and reporting demonstrate diligence and *objectivity*. Thus, when forming the group for documenting and reporting, the experience of its members should be taken into consideration. Experiences in various fields of social activity would be complementary and facilitate the documentation and reporting process.

Also, since documenting and reporting on the current situation of torture and other ill-treatments entails gathering information from official sources, it is important that the documenting and reporting group established connections, necessary partnerships with public and private institutions that will provide information, including statistic data.

The group for documenting and reporting must put together a *detailed activity plan*. The plan must include a clear description of objectives to be achieved

within specific time intervals. The most common error in this process is the allocation of a rather long timeframe for the collection of information and a limited timeframe for writing the report.

Also, the *activity plan of other organizations and institutions interested in documentation and reporting* must be taken into account. However, if there is a wish for a joint documentation and reporting, then this should be coordinated in advance. Providing complete and integrated information to the same decision-makers is more useful than presenting fragmentary and incomplete information, let alone the situations in which the information is contradictory.

2. THE PROCESS ITSELF OF DOCUMENTING THE CURRENT SITUATION OF TORTURE AND OTHER ILL-TREATMENTS

Documenting and report writing with reference to the current situation on torture and other ill-treatments in Moldova may be part of a wider process of monitoring detention places, but may serve also as a separate exercise. It is not always possible to carry out complex monitoring processes of detention places within a limited timeframe allocated for preparing a monitoring report, for these reasons *existing/systematized information only from credible sources* will be used.

It is important that the documentation and reporting group *clearly determines the method* for collection and systematization of information. On a practical level, the areas of interest covered in this methodology may be included in a table, as follows in the example below:

Area of interest	Official source	Standard ⁴	Available source	Actions	Comment	Responsible person
number of cases of torture examined by the court and range of sanctions applied	CSJ statistics	proportional punishments	information available on CSJ website or not available	- or request for information, CSJ and a case analysis	incomplete information (2013, partially 2014); CP modification (art. 309 ¹ ; a) and c) from pt. (2) art. 328; art. 166 ¹ CP)	X
detention conditions (e.g. surface)	DIP	CPT, 4 m2	DIP memo CPT report	request for information, DIP	recent renovations; lower ceiling approved officially; calculations per total volume, not per cell	Y
tolerance of subcultural and “control” elements of some detainees over others	DIP	interdiction, positive obligation for exclusion	CPT report IRP report, 2011 http://irp.md/library/publications/439-securitate-personala-in-mediul-penitenciar.html	request for information DIP (administrative measures)	alternative sources	Z

⁴ To be referenced to the spectrum of internationally recognized standards. See: international acts, detailed standards of SPT (UN Subcommittee on Prevention of Torture), CAT (UN Committee Against Torture) and CPT (European Committee for the Prevention of Torture) and normative-legal acts of the Republic of Moldova.

By conducting such an exercise, it becomes clear about what information is available, which is incomplete, what aspects require additional documenting and what information will be requested officially.

The documenting and reporting process entails **collecting information from different sources**. Members of the monitoring and documenting group must exercise due diligence to collect the information from a multitude of aspects *and to verify it by crosschecking and referencing findings to other credible sources of information* (e.g. official reports, information from institutions superior to detention places etc.). Data collection should be based on **the principle of diversity of sources**: detainees, administration of detention sites (management and employees who can provide information on systemic issues) and NGOs/institutions for human rights protection (which will present from their point of view certain aspects of the situation of torture and other ill-treatments). This involves the use of various quantitative methods (particularly questionnaires) and qualitative (interviews and focus groups in particular).

Valuable information can be obtained during *individual interviews*. It is important that they take place in a private and confidential environment. *The method for identifying interviewees* for individual confidential interviews is of particular importance. During *focus groups*, general issues of detention may be discussed. It is not recommended to discuss sensitive issues (e.g. the attitude of employees of detention places towards detainees). The duration of group discussions must be established in advance. As a rule, the discussion should be initiated with an open question, such as “what is your opinion on the conditions of detention”. More specific questions may be asked during a more advanced stage of discussions. Other *information* may come *from the community*, including from the families of detainees. To be noted here that such information may be presented in a biased way.

Certainly, a lot of issues can be documented only through direct monitoring of detention places. Annexed to this methodology are some tools that can be adapted and used for direct monitoring of detention places.

The principles that must govern the whole documenting process are:

- privacy and security (do not harm, including by disclosure of vulnerable source of information);
- compliance with the mandate and limits of competence;
- respect for authorities and individuals;

- knowledge of standards (proves professionalism);
- verification of information (consult others);
- consistency in findings, perseverance and patience in the process of collecting information;
- clarity and precision in findings and recommendations;
- impartiality and objectivity (which leads to credibility);
- visibility (institutions should be notified about the documentation process being carried out).

3. ELABORATION AND PRACTICAL APPLICATION OF THE REPORT “CURRENT SITUATION ON TORTURE AND OTHER ILL-TREATMENTS IN REPUBLIC OF MOLDOVA”

There are multiple ways to use the information obtained in the process of documenting (e.g. press conference; memos addressed to national and/or international institutions; elaboration of a complex report on the situation in the country etc.). Below are listed some recommendations on methods for preparing a report referencing to the current situation on torture and other ill-treatments in Moldova.

A report is a *systematized, well-organized document* that defines, *analyzes a topic or a problem*. The report’s mission is *to register and present data/information to an interested public*: monitoring authorities, beneficiaries, government agencies, society, so that they could intervene and improve the situation or eliminate the problem.

Before starting to write the report, it should be kept in mind that the report is meant to be read and to produce change. Therefore, it is relevant to know, at least in general, *who will read it, who will hear it*. There might be a discrepancy between the general knowledge of the person who prepared the report and those who read it (e.g. specific issues of detention places in Republic of Moldova).

The report must be *clear, concise, well-structured and interesting*. Oftentimes, we make a mistake by writing long reports that practically no one reads. The degree of detail given to various aspects included in the report must be taken

into account. In other words, ***all aspects must have a similar degree of detail.*** Moreover, a report which is not read might not produce any impact, might not convince recipients. From these considerations, the reports must contain ***only the aspects that are most relevant.***

The ***contents of the report*** should reflect:

- general data (including data on members of the documentation and reporting group; period of information collection; method used for data collection, difficulties (if any) encountered during the process of documenting and reporting, and general characteristic of the detention places);
- findings;
- recommendations.

Members of the documentation and reporting group ***must analyze practices (not only normative-legal regulations) in Republic of Moldova from the perspective of international standards and requirements in the field. The findings*** should be:

- focused;
- prioritized, with the most urgent issues highlighted;
- indicating the causes of these problems (either legislation does not comply with provisions of international acts; or normative acts do not regulate sufficiently certain aspects, which leaves grounds for abuse and a difficulty in performing professional duties; or the professional level of employees/responsible persons is not adequate to the extent that will enable them to fulfill their duties accordingly; or the resources of the institution are not sufficient etc.).

It is necessary to mention in the report also *positive developments*.

The recommendations must conceptually answer a few questions:

- type of actions to be taken;
- who is responsible for the implementation of recommendations;
- what resources are needed;
- what would be the time limits needed to eliminate the deficiencies (immediate, medium term and long term objectives) and;
- specific suggestions/recommendations for the implementation of recom-

mentations (within the professional competence of members of the documentation and reporting group).

When we include in the report *individual cases* of alleged torture, we should indicate:

- the identity of the alleged victim, where appropriate (we must be careful here about repressions);
- the authority/institution responsible for the detention of the person at the time;
- the date and place of the alleged act;
- the date and place of information findings;
- the institution, person involved in the act;
- detailed description of the case (who, what, why, how, how long, by whom, what followed);
- witnesses, medical records, extracts from the register, other information holding evidence value;
- whether anyone was informed about the case, and if so, who; what followed as a result of the complaint or petition;
- the need for assistance, including medical.

There is no single approach, nor there may be on the structure of the report. Oftentimes, the subjects interested in the report/information in the report may establish certain guidelines for the form and contents of the report. Other times, it is up to the person preparing the report to determine the most relevant structure. There are many techniques for structuring a report/memo. In this sense, we suggest several models of structure:

I. This structure is recommended for memos that do not exceed 2-3 pages in length:

- you could start with **a case for focusing**, for concentrating attention, an unordinary case;
- **describe the contextual situation in chapters/paragraphs** etc.
- **arguments to support the theories included in the memo;**
- **conclusions and recommendations.**

II. This structure is recommended for memos/reports that do not exceed 15-20 pages in length:

- **introduction;**
- **the purpose and objectives of the report**, including reasons for preparing the report;
- **presentation of data and data sources;**
- **interpretation of data**, including comparing the situation with reference to the international and national standards in the field;
- **recommendations**, how you see the change of the situation.

III. This structure is recommended for reports that contain more than 20 pages:

- **Introduction or executive summary** – it is an overview followed by a summary of the entire content. Often, this is the part that makes the reader decide whether or not to read the report to the end;
- **Methodology for documenting**, including the procedure (how do you know it is so, how often and how it is monitored, what sources you rely on, whether the information is confirmed by other more known and credible sources, etc.);
- **Presentation of the situation;**
- **Conclusions and recommendations.** When drawing conclusions in a separate chapter, remember to formulate a general conclusion, especially for those categories of people who will not read all the conclusions, instead the general conclusion will allow them to have a clear vision on the general context/situation.
- **Annexes** (including photos, diagrams, documents, etc.). Do not include in the annexes information which is not referenced in the text.

Some *elements of a potential model of report* for documentation and reporting group are listed below:

Country:

Members of the documenting and reporting group:

Information on the methodology of documenting the current situation:

General data (including tables on the number of detainees; general description of detention institutions):

Findings: quantitative and qualitative findings on areas of interest included in this methodology:

Summary of findings, recommendations for short, medium and long term:

Writing the report

Recommendation no. 1: **Do not leave the report writing for the last 100m.**

Recommendation no. 2: **Do not forget the mission of the report.** The main scope is not only the acknowledgement of the violation/respect of human rights, but also to challenge to action and change, so that someone must act.

When editing the report, before presenting the report/memo, read it again:

- a) was the **format** followed accordingly (if such a format has been established. Often, models can be found on the website of the recipient). It is important to present information on all required aspects;
- b) did you remember to include information about the reasons for preparing the report, your mission. Refer to the institution that requested such a report from you;
- c) do you have a **summary of the report** where you included the main theories?;
- d) **avoid vague formulations** such as “significantly improved”, or “greatly affected”, “often violated” etc. It is not the case to generalize certain assertive conclusions drawn from some uncertain information, from impressions or information partially relevant;
- e) present **exact data, real examples**;
- f) **linguistic order** is also relevant. For example: “65% of lawyers, 32% of prosecutors and 44% of judges consider that ...” In this case, it is rather difficult to follow the logical chain and memorize (remember) the infor-

mation. A better wording would be: “Number/percentage of those who believe that ... varies: 65% of lawyers, 32% of prosecutors and 44% of judges”;

- g) ensure that it is **explicit, clear, sufficiently detailed**;
- h) target your report to the audience that is present. Give **adequate explanations**;
- i) do not forget to **include the date of the report** elaboration, so that those who read it are informed about the date of presented/updated information. As a rule, when it comes to statistics (number of employees, number of requests for doctor, etc.) the date and period must also be indicated;
- j) do not abuse statistics, especially when things are more fundamental than information on the number of cases (e.g. it does not make sense to count the exact number of persons assaulted in the last six months by the medical staff of a psychiatric hospital, it is enough to provide some examples, cases);
- k) to make your report credible, consult other **sources and official documents** (e.g. citizen X previously filed a complaint to the ombudsman). Information in the report must be presented with maximum objectivity;
- l) if actions refer to a temporal logical chain of actions/inactions of officials or other persons, feel free to present data in **chronological order**, showing the interdependency between different actions;
- m) **do not formulate unrealistic recommendations**. For example: “Rejuvenation and continuous professional development of the teachers body at the DIP training center” or “Raise the salaries of all DIP training center employees by 200%”. You may only make recommendations if you are specialized in the field. It is best to invoke the opinion of others who know the problem well and have a suggestion (e.g. according to DIP ... must ... or ...).

The information obtained during the documenting process must be validated and verified against other sources of information. In this sense, it is recommended to present preliminary results/preliminary report, so that all stakeholders can express their opinions on the findings and recommendations of the report. This does not necessarily mean modification of findings and recommendations, but can mean a better perception of the incidence of the problem. Subsequently, the final report must be made public.